

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Tekavc

Usmerjevalci združenega ognja: Njihov pomen v Vietnamu, Zalivski vojni in v
vojnah v Afganistanu ter Iraku

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tomaž Tekavc

Mentor: izr. prof. dr. Uroš Svete

Usmerjevalci združenega ognja: Njihov pomen v Vietnamu, Zalivski vojni in v
vojnah v Afganistanu ter Iraku

Diplomsko delo

Ljubljana, 2017

ZAHVALA

*Iskreno se zahvaljujem svojemu mentorju,izr. prof. dr. Urošu Svetetu,
za vse napotke pri izdelavi diplomskega dela.*

*V veliko pomoč mi je s svojimi odgovori bil štabni vodnik Jason Tonkinson,
kot tudi Christian Marquardt, ki je uredil vse potrebno za opravljanje intervjuja.*

*Posebna zahvala gre tudi mojim staršem, sestri in dekletu, ki so mi ves čas stali ob strani ter
me usmerjali k cilju..*

Usmerjevalci združenega ognja: Njihov pomen v Vietnamu, Zalivski vojni in Afganistanu

Glavna naloga usmerjevalcev združenega ognja v oboroženih silah je natančno usmerjanje letalskega ognja, z namenom omejitve stranske škode in civilnih žrtev ter preprečitve prijateljskega ognja. Pričujoče diplomsko delo opisuje razvoj teh nalog skozi prizmo treh večjih konfliktov zadnjih šestdesetih let: vojne v Vietnamu, Zalivske vojne in vojne v Afganistanu. V diplomskem delu je predstavljena tudi njihova druga, širši javnosti nekoliko manj poznana, a vseeno pomembna vloga. Usmerjevalec združenega ognja deluje namreč kot predstavnik letalstva v kopenski vojski. Tako aktivno sodeluje pri pripravi načrtov, ter poveljniku predlaga, kako najučinkoviteje uporabiti letalstvo v napadu ali zgolj v logistične namene. V Zalivski vojni, še posebej pa v Afganistanu, se je na območju njihovega delovanja pojavila mednarodna koalicija. Zaradi večnacionalnega sodelovanja se je pojavila potreba po standardizaciji usposabljanja in delovanja usmerjevalcev združenega ognja. V ta namen so za vse tri konflikte narejene tudi analize letal, ki so nudila bližnjo zračno podporo. Diplomsko delo nato prikazuje, kako se koalicijske države in njihove oborožene sile spopadajo s sodelovanjem z zavezniškimi vojskami, ki operirajo z drugačno opremo.

Ključne besede: usmerjevalec združenega ognja, letalstvo, mednarodno sodelovanje.

Forward Air Controllers: Their importance in Vietnam, the Gulf War and Afghanistan

The main task of the forward air controllers in the armed forces is to accurately direct aviation fire in order to limit collateral damage and civilian casualties and to prevent friendly fire. Present thesis describes the development of these tasks through the prism of the three major conflicts of the last six decades: the Vietnam War, the Gulf War and the war in Afghanistan. In the thesis there is also presented, to the wider public somewhat less known, but nevertheless important forward air controllers' role. The forward air controller acts as a representative of aviation in the land forces. He is thus actively involved in the preparation of plans, and suggests to the ground commander how to most effectively use aviation in an attack or for logistical purposes. In the Gulf War, and especially in Afghanistan, an international coalition emerged in the area of operations. Due to multinational cooperation, there is a need for standardization of trainings and operations of forward air controllers. Therefore for all three researched conflicts, analysis of airplanes which provided close air support is made. The thesis then shows how coalition states and their armed forces are dealing with the difficulties due to different equipment.

Key words: forward air controller, aviation, international cooperation.

Kazalo

1	UVOD.....	8
1.1	Metodološki okvir.....	9
1.1.1	Predmet preučevanja	9
1.1.2	Cilji preučevanja.....	9
1.2	Raziskovalno vprašanje in hipotezi	9
2	Opredelitev temeljnih pojmov	10
2.1	FAC.....	10
2.2	JTAC.....	10
2.3	TACP	10
2.4	Fire Support Team (FST).....	11
3	Nastanek in razvoj poklica usmerjevalca ognja	11
3.1	Začetki letalstva in svetovni vojni	11
3.2	Vietnam.....	12
3.2.1	Letala usmerjevalcev ognja	17
3.3	Zalivska vojna.....	17
3.4	NATO-vo posredovanje v Afganistanu in Iraku	20
3.4.1	Afganistan.....	20
3.4.2	Irak.....	21
4	Letala zračne podpore.....	22
4.1	Vietnam.....	22
4.2	Zalivska vojna.....	23
4.3	Irak in Afganistan	25
5	Usposabljanje JTAC-ov in njihova implementacija na terenu	27
5.1	Usposabljanje.....	27
5.2	Implementacija na terenu.....	29

6	Usmerjevalci združenega ognja in Slovenska vojska.....	30
7	Network Centric Warfare in usmerjevalci združenega ognja.....	31
8	Sklep	33
9	Literatura	37
	Priloga A: Intervju z USAF MST SGT Jasonom Tonkinsonom.....	40

Seznam kratic

ARVN	Army of the Republic of Vietnam
CIA	Central Intelligence Agency
DASC	Direct Air Support Center
FAC	Forward Air Controller
FAC(A)	Forward Air Controller-Airborne
HIDACZ	High Density Aerospace Control Zone
JTAC	Joint Terminal Attack Controller
MACV	Military Assistance Command, Vietnam
MOA	Memorandum of Agreement
NATO	North Atlantic Treaty Organization
ROE	Rules of Engagement
SAS	Special Air Service
TACC	Tactical Air Control Center
TACP	Tactical Air Control Party
TASE	Tactical Air Support Element
USAF	United States Air Force
ZDA	Združene države Amerike
WTC	World Trade Center

1 UVOD

Že preden je človek prvič poletel z letalom, se je v nekaterih konfliktnih zrak uporabljal kot prostor bojevanja. Predvsem stari Kitajci so ogromno eksperimentirali z zmaji in baloni. A šele s pojavom letalstva na začetku dvajsetega stoletja, se je vojaški stroj s tal in vode dokončno razširil še na nebo.

Začetki so bili, razumljivo, dokaj skromni. Letalstvo se je uporabljalo zgolj v obveščevalne namene, z njimi so namreč spremljali položaje in premike sovražnikovih enot. Letala niso bila oborožena in tako niso bila sposobna izpolnjevati kakršnihkoli ofenzivnih nalog.

A do začetka druge svetovne vojne se je letalstvo razvilo do te mere, da je postalo skoraj nepogrešljivo na bojnem polju. V operacijah je njihova podpora nemalokrat pomenila jeziček na tehtnici, pri odločitvi o zmagovalcu in poražencu spopada. Zaradi vse večje integracije letalske komponente oboroženih sil v vojne naloge, se je pojavila potreba po direktni komunikaciji med piloti in prijateljskimi silami na tleh.

Začetni spopadi na relaciji zrak-zemlja so namreč, poleg sovražnikovih žrtev, povzročili tudi veliko število mrtvih na prijateljskih straneh. V želji po preprečitvi prijateljskega ognja, se je pričel razvijati poklic usmerjevalcev ognja. Sprva so to bili nekdanji ali aktivni vojaški piloti, ki so z osnovnimi pripomočki usmerjali svoje kolege v letalih.

Šele ob koncu prejšnjega stoletja so vlogo usmerjevalcev ognja pričeli prevzemati tudi pripadniki pehote, ki so preko posebnega urjenja pridobili potrebno kvalifikacijo za usmerjanje letalskega ognja. Spremenil pa se je tudi njihov način dela, saj so danes usmerjevalci ognja v marsikateri situaciji primorani usmerjati ogenj z letal, ki pripadajo zavezniškim vojskam in ne lastnim silam. Prav tako pa niso vsi bivši ali aktivni piloti, temveč so v mnogih (sploh manjših) oboroženih silah naloge usmerjevalca letalskega ognja prevzeli izključno vojaki iz enot pehote.

V svojem diplomskem delu želim raziskati, kako je prišlo do te spremembe, saj so to delo nekoč opravljali izključno piloti, katerih naloga je bila zgolj usmerjanje letal, medtem ko danes to delo opravlja lahko praktično vsak vojak, ki je opravil kvalifikacijo za JTAC-a. Obenem le ti ne navajajo zgolj letalskega ognja, temveč so postali tudi neprecenljiv obveščevalni vir podatkov, saj imajo pogosto širšo sliko bojišča od ostalih vojakov na tleh.

Obenem želim raziskati, ali sta informatizacija oboroženih sil in mednarodno sodelovanje različnih vojska privedla do večjih sprememb v usposabljanju in implementaciji JTAC-ov na

terenu, kot tudi, kako je, če sploh, to vplivalo na njihovo avtonomijo in (pre)obremenjenost pri delu.

1.1 Metodološki okvir

V svojem diplomskem delu bom v prvem, teoretičnem delu, najprej interpretiral in analiziral primarne in sekundarne vire. Nato bom preučil vse tri konflikte in kakšen je bil (če je sploh obstajal) vpliv usmerjevalcev ognja na njihov razplet. Zatem želim v drugem delu kronološko predstaviti razvoj platform, s katerimi operirajo usmerjevalci združenega ognja. Obenem sem v NATO-vem trening centru v Hohenfelsu v Nemčiji opravil intervju z Master Sergeantom¹ Jasonom Tonkinsonom, ki ima 19 let izkušenj kot član TACP in JTAC.

1.1.1 Predmet preučevanja

Pri preučevanju se bom osredotočil na usmerjevalce ognja, ki so pripadniki oboroženih sil Združenih držav Amerike. Zato sem se odločil, ker menim, da imajo eno izmed največjih in najbolj razvitih letalskih sil na svetu, ki je bila v treh raziskovanih vojnah precej aktivna. Posledično so se usmerjevalci združenega ognja zaradi konstantnega sodelovanja ZDA na konfliktnih območjih najbolj razvijali ravno v njihovih oboroženih silah. Zato menim, da bom s preučevanjem ameriških usmerjevalcev združenega ognja lahko najučinkoviteje prikazal njihov razvoj in vpliv na bojevanje.

1.1.2 Cilji preučevanja

Preko pisanja diplomskega dela želim ugotoviti, kako se je z razvojem vojaške tehnologije spreminjalo delo usmerjevalcev ognja, in sicer, ali se je njihovo delo z vpeljevanjem novih bojnih platform v vojaško doktrino olajšalo ali le še otežilo. V tej luči želim še posebej preučiti pojav in vpliv t.i. network centric warfare².

Z analizo vojaških posredovanj v Vietnamu, Zalivski vojni in Afganistanu želim ugotoviti, kakšno vlogo so v spopadih imeli usmerjevalci združenega ognja.

Zaradi obstoja zveze NATO in vojaškega sodelovanja članic želim izpostaviti ovire in prednosti pri delovanju usmerjevalcev združenega ognja s tujimi vojskami iz istega zavezništva.

1.2 Raziskovalno vprašanje in hipotezi

Ali imajo usmerjevalci združenega ognja iz zveze NATO težave pri usmerjanju ognja s platform, ki so v lasti in uporabi zavezniških in ne lastnih vojsk?

¹ V Slovenski vojski je njegov čin enakovreden podčastniškemu činu štabnega vodnika.

²Network Centric Warfare ali NWC

H1: Usmerjevalci združenega ognja so imeli v vietnamski vojni precej manj izbire med orožji, ki so jih lahko vpoklicali za delovanje na cilj, kot pa usmerjevalci ognja v Zalivski vojni in v Afganistanu.

H2: Danes usmerjevalci združenega ognja delujejo bolj avtonomno, kot v vietnamski vojni.

2 Opredelitev temeljnih pojmov

2.1 FAC

FAC ali Forward Attack Controller je pripadnik oboroženih sil, ki je posebej izurjen za usmerjanje ognja lastnih ali prijateljskih letalskih sil. Usmerjevalci ognja so izredno pomemben del na bojišču, kjer je pehota v stiku s sovražnikom, saj zmanjšajo možnost prijateljskega ognja, kot tudi možnost bombardiranja civilnih tarč (Elite UK Forces).

FAC(A) ali FAC-A (A = airborne) so usmerjevalci letalskega ognja, ki svoje delo opravljajo z zraka. To so posebej izurjeni častniki letalstva, ki s svojega letala usmerjajo druga letala, ki izvajajo naloge bližnje zračne podpore (Morales 2005, 4).

2.2 JTAC

JTAC ali Joint Terminal Attack Controller je NATO-va kvalifikacija, ki jo lahko pridobi FAC. Naloge JTAC-a so največkrat razdeljene na tri pomembnejše dele: iskanje in določanje tarč, odločanje o najprimernejšem tipu oborožitve za napad na cilj in obveščanje o učinkovitosti napada (Elite UK Forces).

Sodeč po MOA, je JTAC element, ki se bo nahajal na prvih bojnih linijah kopensko-zračnega sistema, zaradi česar mora biti zadostno izurjen, organiziran in opremljen, da bo lahko deloval v takšnem okolju: "... je vsak kvalificiran vojak, ki z bojne linije usmerja akcije vojaških letal, ki opravljajo naloge bližnje zračne podpore, kot tudi druge zračne operacije. Vojaku bo pridobljena kvalifikacija JTAC (in s tem dejstvo, da je usposobljen za usmerjanje bližnje zračne podpore) priznavalo vsako ministrstvo za obrambo, ki je podpisalo ta sporazum" (JCAS AP MOA 2005).

2.3 TACP

TACP oziroma Tactical Air Control Party je po navadi štiri člansko moštvo, sestavljeno iz častnika, podčastnika in dveh vojakov, dodeljeno četi. TACP nadzira vse usmerjevalce ognja, ki so dodeljeni četi podrejenim enotam. Tako skrbijo, da imajo vsi njim podrejeni usmerjevalci ognja svoj t.i. ROZ³ (Elite UK Forces)

³Vnaprej določen zračni sektor nad bojiščem, kjer deluje le en FAC oziroma JTAC. Vsa letala, ki se nahajajo v tem sektorju so na voljo usmerjevalcu ognja, ki mora tudi poskrbeti, da imajo vsa plovila svojo višino kroženja. V nekem smislu je torej FAC/JTAC zračni kontrolor v svojem ROZ (Grahame in Lewis 2011, 19).

2.4 Fire Support Team (FST)

Usmerjevalci ognja (FAC/JTAC), ki so dodeljeni enotam na bojišču, so po doktrini nekaterih vojska (npr. britanska, nizozemska) člani Fire Support Team-a, ki ga poleg FAC-a sestavlja usmerjevalec minometnega ognja (Mortar Fire Controller – MFC) in usmerjevalec topništva (Artillery Forward Observation Officer – AFOO). Tako sestavljeno FST moštvo je sposobno nuditi popolno podporo dodeljeni enoti (Elite UK Forces).

3 Nastanek in razvoj poklica usmerjevalca ognja

3.1 Začetki letalstva in svetovni vojni

S pojavom letalstva se je na začetku dvajsetega stoletja v oboroženih silah pojavila želja po implementaciji letal v bitkah, z namenom doseganja prevlade na bojišču. V interesu čim večjega učinka, so piloti in enote na tleh pričele z medsebojno komunikacijo. S sporočanjem sprememb in premikov sovražnikovih enot na bojišču, so vojaki pilotom prenašali potrebne informacije za učinkovito delovanje po sovražniku. Seveda so bili prvi poskusi talnega usmerjanja letalskega ognja primitivni – hitro komunikacijo so onemogočale takrat še nezanesljive radijske povezave, same karakteristike prvih letal pa niso dovoljevale prevažanja velikih količin streliva in bomb, kar je pomenilo, da večjih učinkov na sovražnika (razen demoralizacije sovražnikovih enot), ti napadi niso imeli (Hallion 1989, 20–24).

Do večjega razvoja zračne podpore je prišlo pred in med drugo svetovno vojno. Nemška Luftwaffe je med špansko državljansko vojno⁴ pričela z uporabo zračne podpore v bližini svojih enot, za kar je bila potrebna konstantna in jasna komunikacija med enotami na tleh in piloti. V nasprotnem primeru je lahko namreč prišlo do prijateljskega ognja. Nemške oborožene sile so pridobljene izkušnje pridoma izkoriščale tudi med drugo svetovno vojno. V zgodnji fazi druge svetovne vojne, ko je nemški rajh vodil bliskovito vojno, so izkušeni piloti sedeli v tankih na prvih bojnih linijah ter preko radijske povezave usmerjali Stuke, ki so nudile zračno podporo. Ta smrtonosna ofenzivna kombinacija je bila po mnenju mnogih vojaških teoretikov ena izmed ključnih faktorjev za uspeh t.i. Blitzkriega (Rowley 2013, 4–5). Po vstopu Združenih držav Amerike v konflikt, so ameriški vojaški poveljniki dobili nadzor nad določenim številom letal. Letalstvo je tako imelo ogromno neizkoriščenega potenciala, saj so ti poveljniki "svoja" letala uporabljali kot zračni ščit pred morebitnimi napadi nemške Luftwaffe, popolnoma pa so letalstvo zanemarili v ofenzivnih vlogah. Vodja ameriških sil v

⁴ Španska državljanska vojna je potekala med letoma 1936 in 1939.

Evropi, general Dwight Eisenhower, je zaradi tega letalstvo združil pod enotno poveljstvo, ki je nato na podlagi aktualnih potreb razporejalo sredstva (Rowley 2013, 5).

Zavezniki so usmerjevalce ognja prvič pričeli uporabljati v drugi polovici vojne. Po zavezniškem pristanku v Italiji, je ameriška peta armada pričela z operacijo imenovano "Rover Joe". Izkušenega pilota lovca ali bombnika so postavili na visoko geografsko točko (koto), s katere je kolegom pilotom preko radijske povezave označeval tarče (Pirnie in drugi 2005, 133–134).

Pilote je peta armada kot usmerjevalce ognja uporabila tudi v bitkah v Normandiji, vendar v nekoliko drugačni vlogi. Tokrat niso le opazovali z okoliških hribov, ampak so aktivno sodelovali v bojih, podobno kot njihovi nemški "kolegi" v času bliskovite vojne. Stacionirani so bili namreč v tankih tipa Sherman, kjer so delovali kot polnilci in obenem usmerjevalci letalskega ognja. S tankovske kupole so pilotom preko radijske povezave sporočali položaje zavezniških in sovražnih enot, ter tako usmerjali zračne napade (Pirnie in drugi 2005, 134).

V prvem velikem spopadu med zahodom in vzhodom po drugi svetovni vojni, so usmerjevalci ognja pridobivali vedno večjo vlogo. V korejski vojni usmerjevalci ognja (ki so še vedno bili piloti) niso več sedeli v tankih ali opazovali bojišča z okoliškega hribovja, temveč so se vrnili na nebo. A kljub temu, da je bila to prva vojna v kateri so se v večini uporabljala letala z reaktivnim pogonom, so FAC(A)-ji delovali v počasnejših letalih na propellerski pogon. Razlog tiči ravno v prednostih reaktivcev. Prevelika hitrost in višina leta reaktivnega letala sta namreč onemogočala, da bi FAC(A)-ji lahko učinkovito usmerjali ogenj, če bi sedeli v reaktivcih. S tem razlogom so FAC(A)-ji vedno uporabljali počasnejša, propellerska letala (Shand 2008, 3–4).

Pod okriljem misije Združenih narodov so usmerjevalci ognja (ki so bili pripadniki ameriškega letalstva) v času korejske vojne usmerjali nekaj več kot 40.000 preletov, ki naj bi po ameriških podatkih ubili slabih 200.000 severnokorejskih vojakov (Futrell 1961, 692).

3.2 Vietnam

A tudi vojna v Koreji še ne velja za pravi začetek razvoja usmerjevalcev ognja. Njihova pomembnost je narasla s pričetkom posredovanja ameriške vojske v Vietnamu. Vojna, ki jo nekateri imenujejo tudi druga indokitajska vojna, je še dandanes na prvem mestu po teži odvrženih bomb. Letalstvo ZDA je skupaj z zavezniki v času skoraj petnajstletnega posredovanja na bojišče odvrгло trinajst milijonov ton bomb, kar je šestkrat več kot v drugi svetovni vojni. A navkljub tako visoki številki, v vietnamski vojni ni bilo v bombnih napadih toliko civilnih žrtev, kot jih je bilo v drugi svetovni vojni. Eni izmed glavnih "krivcev" za to

dejstvo so bili ravno usmerjevalci ognja, ki so omogočali natančno delovanje na cilj (Churchill 1997, 37).

To informacijo moramo sicer postaviti v kontekst, saj je v osnovi druga svetovna vojna precej drugačna od vojne v Vietnamu. Svetovna vojna je namreč potekala v urbanem okolju, kjer so netočna bombardiranja terjala veliko število civilnih žrtev in postranske škode. Po drugi strani se je konflikt v Vietnamu odvijal v ruralnih območjih, kjer je bila poseljenost na kvadratnem kilometru izredno nizka. Tako je največkrat netočno bombardiranje uničilo le vegetacijo – prav tako infrastruktura namreč ni bila dovolj razvita, da bi lahko govorili o visoki postranski škodi.

Združene države Amerike so v prvem letu konflikta bile na območju prisotne predvsem z inštruktorji, ki so urili pripadnike letalstva Južnega Vietnama vzletanja s kratkih, slabo vzdrževanih vzletnih stez in prepoznavanja tarč na tleh. Ameriški generali in politiki (predvsem minister za obrambo McNamara) so bili namreč mnenja, da v tej vojni letalstvo z nasprotnikom ne bo bojevalo zračne vojne, zato mora biti namenjeno podpori sil na tleh (Rowley 2013, 12).

Z letom 1962 so se tako v spopad vpletli usmerjevalci ognja, ki so najprej delovali zgolj kot inštruktorji vietnamskim usmerjevalcem ognja. Skupina petih ameriških pilotov je bila dodeljena vsaki južno vietnamski enoti, za katero se je pričakoval spopad z Vietkongom. Ti piloti so nato pripadnikom ARVN-ja prikazovali metode usmerjevanja ognja. Ameriški FAC v skladu z ROE ni imel dovoljenja za vpoklic napada, to je moral storiti njegov vietnamski kolega (Rowley 2013, 13).

Vseskozi je Severni Vietnam povečeval svojo številčno prisotnost na bojišču, kot odgovor pa se je do konca leta 1962 število ameriških FAC-ov na območju s 5 povečalo na 32. Obenem so se povečale tudi njihove pristojnosti, saj so sedaj lahko vpoklicali zračne napade – konflikt se je stopnjeval, zato se je potreba po spremembi pravil vse bolj stopnjevala, obenem pa se vojska Južnega Vietnama ni čutila sposobne izvajati tako kompleksnih vojaških akcij. Ameriški usmerjevalci ognja so v tem obdobju še delovali na tleh, vendar so se kmalu preselili v kabine letal, kjer so lažje odkrivali lokacije sovražnikov, obenem pa so zaradi večje mobilnosti lahko pokrili več terena, s čimer so na določen način zmanjšali učinek premajhnega števila usmerjevalcev ognja v Vietnamu (Rowley 2013, 15).

Študije USAF so namreč pokazale, da je letalstvo južnega Vietnama v povprečju potrebovalo kar devetdeset minut, da se je odzvalo na zahtevo svojih kopenskih sil po zračni podpori. Velja omeniti tudi dejstvo, da so se odzvali le na polovico prošenj, saj jih je pestilo pomanjkanje letal, osebja in izurjenosti. Vodenje oborožene zračne podpore so zato

postopoma začeli prepuščati oboroženim silam ZDA, ki so imele večje število vojaških letal in posadk (Sbrega 1990, 422).

Usmerjevalec ognja je deloval kot vmesni člen pri komunikaciji med poveljnikom enote na bojišču in letalstvu. Ko je FAC(A) opazil sovražnikove enote v bližini prijateljskih pozicij, je svoja opažanja preko radijske povezave sporočil poveljniku enote, ki jo je FAC(A) podpiral. Pehotni poveljnik se je nato na podlagi prejetih podatkov odločil, ali potrebuje ognjeno podporo ali ne. Svojo odločitev je nato sporočil nazaj FAC(A)-ju, ki je v primeru pozitivne zahteve, le-to posredoval naprej po t.i. liniji PINK (poveljevanje in kontrola) (SimHQ 2000, 11. januar).

Prošnje so se razdelile na dva tipa, in sicer na vnaprej načrtovane akcije bližnje zračne podpore ter na improvizirane, nepričakovane zahteve po zračni podpori. Enota, ki se je pripravljala na operacijo, svoji matični diviziji preko TACP poda zahtevek po zračni podpori. Če poveljnik divizije potrdi zahtevo, se le ta posreduje do MACV Tactical Air Support Element v Saigonu, kjer se zbirajo vsi zahtevki ameriških in južno vietnamskih enot. MACV TASE vseskozi sestavlja seznam zahtevkov, ki ga nekajkrat dnevno pošljejo TACC. Od tu se zahtevki razdelijo regijskim DASC, slednji pa vsaki zahtevi dodelijo stopnjo nujnosti. DASC nato razpošlje zahtevke zračnim enotam v njihovi regiji, ki vsaki prošnji po zračni podpori dodelijo potrebno število in tip letal. Obenem DASC posreduje obveščevalne informacije o položajih sovražnika, civilistih in terenu TACP, ki je priključen enoti, ki je podala zahtevek po zračni podpori. Ves ta proces je od časa podane zahteve do dodelitve letal povprečno trajal dvanajst ur (Sbrega 1990, 431).

Mnogokrat pa so zavezniške sile stopile v stik s sovražnikom, brez da bi imele predhodno zagotovljeno zračno podporo. V tem primeru je bil odzivni čas dragocen, zato se je ogromno korakov, omenjenih v prejšnjem odstavku, enostavno preskočilo. Če je zahteva po zračni podpori izvirala na ravni bataljona ali višje, je le-ta potovala naravnost do regionalnega DASC, v nasprotnem primeru pa je moral zahtevo najprej odobriti matični bataljon enote, ki je zahtevala zračno podporo. Bataljon je nato posredoval zahtevek za zračno podporo regionalnemu DASC. V trenutku, ko je zahtevek prispel v DASC, se prične z iskanjem letal, ki so na misijah z nižjo oznako nujnosti. DASC nato vsem TACP-jem v svojem območju sporoči namero o preusmeritvi letal, če se nihče od TACP ne odzove, to pomeni, da se s preusmeritvijo strinjajo vsi. DASC nato izbere letala, ki so na manj pomembnih misijah in TACP-ju enote, ki je podala zahtevek po zračni pomoči, posreduje obveščevalne podatke in podatke o tipu letal, ki bodo prišla na pomoč (Sbrega 1990, 432).

V trenutku, ko je FAC(A) nad zavezniškimi enotami imel lovce ali bombnike, je postal njihov glavni "zračni kontrolor". Tako je moral najprej poskrbeti za t.i. dekonflikt prostora, kar pomeni, da je razporedil vsa letala na različne višine, kar je preprečilo morebitno trčenje v zraku. Nato je pilotom posredoval osnovne podatke o tarči (lokacija, število sovražnikov, smer premika, vrsta sovražnika: pehota, topništvo, oklepne enote,...), nadmorsko višino tarče, trenutne vremenske razmere na širšem območju, aktualni ROE in seveda pozicijo prijateljskih enot (SimHQ 2000).

Lovci ali/in bombniki so se torej po navodilih usmerjevalca ognja razporedili na različne višine. Če bi jih videli s ptičje perspektive, bi videli, da vsi letijo v istem krogu, ki so ga poimenovali "kolo". Iz tega kolesa so nato piloti posamično, po navodilih usmerjevalca ognja, napadali tarčo. FAC je po vsakem napadu naslednjemu pilotu sporočil popravke. Tako je lahko na primer ukazal, da napade 100 metrov vzhodnjeje od svojega prejšnjega kolega (SimHQ 2000).

Razvidno je, da je bilo v obdobju vietnamske vojne delo usmerjevalca ognja precej zahtevno. Pri usmerjanju pilotov lovcev in bombnikov so si lahko pomagali le z radijsko povezavo in dimnimi raketami, ki so bile nameščene na njihovih izvidniških letalih. Vse ostalo je potekalo preko pogovora: seznanitev pilota s terenom, posredovanje koordinat tarče, prijateljskih enot, aktualne vremenske razmere itd. Ob vsem tem, so morali FAC(A)-ji paziti tudi na dekonflikt prostora.

V obdobju vojne v Vietnamu so piloti prejeli šestmesečno urjenje, preden so lahko opravljali naloge FAC(A). Na urjenje so bili sprejeti le najboljši vojaški piloti, ki so morali skozi fizično in psihično zahtevno urjenje (Shand 2008, 14).

Pravi "razcvet" je delo usmerjevalcev ognja doživelo decembra 1964, po odprtju Ho Chi Minh poti⁵. Severni Vietnam je v sušnih obdobjih dnevno preko nje prepeljal tudi do devetdeset ton hrane, streliva in orožja, s katerim so opremljali ameriške nasprotnike. Takšen logističen podvig seveda ni ostal neopažen, Američani so tako pričeli z operacijo imenovano Barrel Roll, s katero so napadli oskrbovalno pot. V tem obdobju so se naloge usmerjevalcev ognja razdelile na tri tipe:

- podpora ameriškim enotam in enotam Free World Military Forces⁶,
- podpora vietnamskim enotam na vnaprej določenih sektorjih in

⁵ Pot so Američani poimenovali po takratnem predsedniku Severnega Vietnama: Ho Chi Minhu. Potekala je skozi sosednji Laos in Kambodžo, s tem pa je Severni Vietnam obšel ameriške enote pri logističnem oskrbovanju Vietkonga in kasneje lastnih sil.

⁶ Free World Military Forces (FWMF) je bila koalicijska sila, ki se je bojevala v Vietnamski vojni na ameriški in južnovietnamski strani. Sestavljale so jo oborožene sile Južne Koreje, Tajske, Filipinov, Avstralije, Nove Zelandije in Španije.

- usmerjanje ognja pri operacijah zunaj meja Vietnama, (Sbrega 1990, 435).

Ker je bil Laos uradno nevtralen, sta obe strani operacije izvajali prikrito. Američani niso uporabljali usmerjevalcev ognja, ki bi bili zaposleni v njihovih oboroženih silah. Tako so v sodelovanju s CIO izbrali prostovoljce med FAC(A)-ji, ki so v Vietnamu imeli vsaj 500 ur izkušenj s terena kot usmerjevalci ognja. Ti so nato pod okriljem CIE (iz vojske so bili uradno odstranjeni) v Laosu delovali kot "civilni" usmerjevalci ognja, bolj znani pod imenom *Ravens* (Krokarji) (Tonkinson 2017).

FAC(A)-ji oziroma Krokarji so leteli skupaj z opazovalci iz Laosa, ki so bili pooblaščen s strani njihove vlade za dajanje zelene luči za bombardiranje cilja. Tako je bila prihranjena dolga in naporna komunikacija med opazovalcem ognja in ameriškim veleposlaništvom v Laosu (ki je moralo nato od lokalne vlade pridobiti zeleno luč za posredovanje) (Tonkinson 2017).

Do leta 1970, ko so koalicijske sile pričele z umikom iz Vietnama, je na območju hkrati delovalo že kar 800 usmerjevalcev ognja. Po besedah generala Momyera⁷ je moral biti uspešen usmerjevalec ognja "hkrati politik, vezist, častnik in odličen poznavalec oborožitve". Vsekakor je moral poznati najaktualnejša pravila spopada, sposobnosti in omejitve vseh zavezniških letal, prav tako pa je moral biti seznanjen z vso aktualno oborožitvijo in postopki označevanja tarč (Sbrega 1990, 435).

Seveda so se dogajale tudi napake, ki so privedle do zgrešenih bombardiranj/obstreljevanj ali celo do napadov na prijateljske cilje. V enajstih odstotkih vseh zabeleženih primerov, ki so bili v vietnamski vojni zabeleženi kot incident prijateljskega ognja, so bili za napako krivi usmerjevalci ognja. Glavni, oziroma edini vzrok za njihove napake tiči v FAC-ovi sposobnosti orientacije (napačno odčitavanje kart, sprememba položaja, brez prenosa informacij pilotu ali topništvu,...) (Ewing 1975, 178).

V želji, da do teh neljubih dogodkov ne bi prihajalo, so se morali vsi usmerjevalci ognja, ki so pričeli delovati na njim nepoznanem območju temeljito seznaniti z reliefom, vegetacijo in ostalimi markantnimi objekti na njihovem območju (Ewing 1975, 179).

Usmerjevalci ognja so zato delovali na točno določenih sektorjih, po navadi celotno obdobje njihove napotitve v Vietnamu. Tako so se popolnoma seznanili s svojim sektorjem in so na podlagi malenkosti, kot so porast števila oblek na sušilnih vrveh ali razbrčan mulj v rečnih strugah, ugotovili, ali prihaja do premikov sovražnikovih enot ali ne. Seveda je moral FAC(A)

⁷ William W. Momyer je bil poveljnik zračnih operacij v MACV in poveljnik Seventh Air Force.

opraviti vsaj 60 preletov svojega sektorja, preden se je smatralo, da je dovolj sposoben za sledenje takšnim malenkostnim spremembam pokrajine (Shand 2008, 13).

Obstaja pa še ena stvar, na katero je moral biti usmerjevalec ognja izredno pozoren. V času topovskega obstreljevanja sovražnika, je moral FAC letala usmeriti stran od krivulje leta topovskih izstrelkov, saj bi lahko le ti zadeli letala, ki so krožila na območju krivulje leta (Ewing 1975, 178).

3.2.1 Letala usmerjevalcev ognja

Ker so se usmerjevalci letalskega ognja v Vietnamu s tal preselili pod nebo, se je pojavilo vprašanje o najprimernejšem tipu letala za njihove naloge. Da bi ustrezalo vsem njihovim potrebam, je moralo imeti nizko porabo goriva za čim daljšo avtonomijo, sposobnost vzleta s kratkih in dotrajanih stez, dobro zaščito pred sovražnikovim ognjem in ustrezno (nizko) hitrost za razločno opazovanje dogajanja na tleh. Te kriterije je najbolje izpolnjevalo staro Cessnino letalo O-1 Bird Dog. Kljub temu, da se je izredno slabo odrezalo v nočnih poletih in letih v slabem vremenu, prav tako pa ni nudilo skoraj nikakršne zaščite pred sovražnikovim ognjem, so ga usmerjevalci ognja radi uporabljali. Kmalu ga je zamenjal Cessnin O-2 Skymaster, ki razen večjega števila konjskih moči ni prinesel vidnih izboljšav (Sbrega 1990, 436).

Usmerjevalci ognja so zavezniška letala usmerjali na dva načina, in sicer z navajanjem pilotov na cilj⁸ ali pa s pomočjo signalnih raket, ki so bile na njegovem letalu. FAC(A) je rakete sprožil proti tarči, pilot lovca oziroma bombnika pa je nato le sledil dimu.

Oba tipa letal (Tako O-1 kot O-2) sta bila neoborožena (z izjemo signalnih raket, ki so služile zgolj za označevanje tarč), vseskozi pa se je pojavljalo vprašanje o smiselnosti oborožitve FAC letal. V času, ko je enota na tleh padla v stik z nasprotnikom in je opazovalec ognja poklical zračno podporo, do samega prihoda bojnih letal, so se sovražne sile že skrile v podzemni sistem rovov in tunelov. V večini primerov je namreč spopad trajal le okoli dvajset minut, nasprotnikove sile pa so štejele le nekaj deset mož. Leta 1968 so usmerjevalci ognja tako dobili novo letalo, in sicer OV-10 Bronco, ki je lahko nosilo do tri tone oborožitve (štiri strojnice in do deset protiklepnih raket), obenem pa ni bilo prehitro, kar bi onemogočalo učinkovito delovanje usmerjevalca ognja (Sbrega 1990, 437).

3.3 Zalivska vojna

Po vojni med Irakom in Iranom v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, je bil Irak visoko zadolžen pri Saudski Arabiji in Kuvajtu. Sadam Hussein in njegova vlada so se na vse pretege

⁸ FAC je preko radijske povezave navajal pilota na cilj tako, da mu je najprej opisal začetno referenčno točko, nato pa ga postopoma vodil do cilja (preko ostalih referenčnih točk – rob gozda, križišče cest, most, požar itd.)

trudili, da bi sosednji državi ta dolg odpisali, a do tega ni prišlo. Prav tako je Iraku težave povzročala visoka proizvodnja nafte v Saudski Arabiji in Kuvajtu, kar je ceno sodčka nafte znižalo z osemnajstih na deset dolarjev (Simons 2004, 340).

Irak je prav tako očital Kuvajtu, da s prečnim vrtnjem črpa nafto iz iraških obmejnih naftnih polj, s čimer Iračani letno izgubijo do milijarde dolarjev prihodka. Hussein je zato od Kuvajta zahteval odškodnino desetih milijard dolarjev, v Kuvajtu pa so bili pripravljeni plačati le devet milijard. Kot odgovor na proti ponudbo je iraška vojska naslednji dan, 2. avgusta 1990, napadla Kuvajt (Simons 2004, 341).

V zgolj dvanajstih urah je iraška vojska zasedla kuvajtsko prestolnico, ter prišla do kuvajtsko-saudske meje. Mednarodna skupnost je vojaško posredovanje ostro obtožila, Varnostni svet Združenih narodov pa je sprejel resolucijo 661, ki je vpeljala ekonomske sankcije proti Iraku. Sledila so večmesečna pogajanja, ki pa niso prinesla pravega napredka. Konec novembra 1990, je tako svet Združenih narodov sprejel resolucijo 678, v katerem je Irak imel čas za umik z ozemlja Kuvajta do 15. januarja 1991 – v nasprotnem primeru imajo države članice pravico do uporabe oborožene sile, s katero bodo osvobodile Kuvajt.

Vse od iraške okupacije Kuvajta v avgustu pa do januarja 1991 so ZDA izvajale operacijo Desert Shield (puščavski ščit), v sklopu katere so nameščale svoje sile po bazah v Saudski Arabiji. Tako so zgolj teden dni po okupaciji ameriški lovci že izvajali patrolje nad saudsko-kuvajtsko mejo. Saudska Arabija in ZDA so bile namreč prepričane, da bo Irak napadel naftna polja, ki se nahajajo v bližini meje na saudski strani.

S potekom roka 15. januarja 1991, ki ga je z resolucijo 678 postavil Varnostni svet Združenih narodov, so koalicijske sile⁹ v sklopu operacije Desert Storm (puščavski vihar) pričele z napadom na iraško vojsko v Kuvajtu. Zavezniško letalstvo je naprej pričelo z bombardiranjem iraških protizračnih pozicij ter komunikacijsko infrastrukturo, nato pa nadaljevalo z bombardiranjem drugih vojaških tarč (lansirne postaje za rakete Scud, tovarne orožja, itd.). Po enomesečnem bombardiranju, se je 24. februarja 1991 pričela kopenska ofenziva koalicijskih sil (Elsarelli 1998, 15).

V nasprotju z vojno v Vietnamu, so koalicijske sile sedaj uporabljale t.i. pametno orožje, s katerim so lahko piloti z varne razdalje uničili sovražnika. Ta napredek je dvorezen meč, močno se je zmanjšala izguba letal in pilotov, ki so sedaj s pomočjo pametnih izstrelkov in

⁹ Argentina, Avstralija, Bahrajn, Bangladeš, Belgija, Danska, Egipt, Francija, Grčija, Italija, Južna Koreja, Katar, Kanada, Kuvajt, Maroko, Nizozemska, Nova Zelandija, Niger, Norveška, Oman, Pakistan, Poljska, Portugalska, Saudska Arabija, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Sirija, Španija, Velika Britanija, Združeni arabski emirati in ZDA. V koaliciji so sodelovale tudi druge države, le da te niso bile prisotne z lastnimi silami, temveč so denarno pomagale zavezništvu.

pametnih bomb uničevali nasprotnika izven dosega njihove protizračne obrambe. A obenem je ta razdalja pomenila, da piloti, ki so nudili zračno podporo prijateljskim silam na tleh, niso bili sposobni razločiti med sovražnikom in prijateljem (Elsarelli 1998, 20).

O tem priča tudi odstotek žrtev na strani koalicije, kot posledica prijateljskega ognja. Od 247 padlih vojakov, jih je kar 35 umrlo zaradi prijateljskega ognja, od tega 11 pod napadom zavezniških letal. Kar 4,45% vseh zavezniških žrtev je torej padlo pod streli lastnih letal, ki so izvajala zračno podporo (Elsarelli 1998, 19).

Še bolj skrb vzbujajoč je podatek, da je bojevanje potekalo ob Perzijskem zalivu, torej v puščavi, kjer ni vegetacije ali kakršnihkoli drugih naravnih zatočišč pred zračnim napadom, kar bi pilotom moralo omogočati dokaj jasno identifikacijo sovražnikov in zaveznikov. Kljub temu pa je 4,45% žrtev padlo zaradi napadov prijateljskih letal. Več kot razvidno je, da tudi tokrat, kot na začetku vseh prejšnjih spopadov, usmerjanje ognja na začetku konflikta ni bilo pravilno urejeno.

V času operacije Puščavski vihar, je koalijsko letalstvo opravilo kar 23.400 napadov na iraške sile. V zadnjih stotih urah vojne, ko so koalijske pehotne sile napadle iraške sile v Kuvajtu, je ameriško letalstvo opravilo 1800 bojnih letov, v katerih so piloti nudili bližnjo zračno podporo silam na tleh. Zmotno bi mislili, da je delo koalijske pehote bilo lahko, ker redko govorimo o kopenskih bitkah iz obdobja Zalivske vojne. V povprečju so piloti kar 550krat na dan podpirali kopenske sile.

Irak je v času koalijskega napada na iraške sile v Kuvajtu obstreljeval Izrael z raketami SCUD, ki so v večini primerov terjale civilne žrtve. Pripadniki britanskih specialnih sil (SAS), so se infiltrirali na iraško ozemlje, kjer je njihova naloga bila uničenje teh raketnih sistemov. Izmed štiričlanskih moštev je eden izmed članov vedno bil usmerjevalec ognja, ki je po odkritju raketnega sistema zahteval in usmerjal zračni napad (Elite UK Forces).

Delo usmerjevalca ognja je v času Zalivske vojne postalo precej zapletenejše. Poznana je namreč kot televizijska vojna, saj so skozi celotno trajanje spopadov zahodni mediji z ekipami na terenu budno spremljali dogajanje na bojišču. Obenem so se na večernih poročilih prvič pojavili posnetki s helikopterjev in letal, ki so državljanom doma prikazovali učinkovitost zračnih napadov koalijskih sil.

Nič drugače ni bilo v Afganistanu, javnost je vsak dan budno spremljala, kaj se dogaja z njihovo vojsko med bojevanjem s talibani. Zaradi takšne preglednosti so postali častniki in vojaki bolj dovzetni za morebitna sodna preganjanja ob zagrešitvi vojnih zločinov.

3.4 NATO-vo posredovanje v Afganistanu in Iraku

3.4.1 Afganistan

Po terorističnem napadu 11. septembra 2001, ko je devet članov Al-Kaide ugrabilo štiri potniška letala in porušilo WTC v New Yorku ter del Pentagona v Washingtonu, je takratni ameriški predsednik George W. Bush od afganistanske vlade zahteval predajo Osame bin Ladna (voditelja Al-Kaide) in vseh ostalih članov, ki so sodelovali pri načrtovanju in izvedbi napada.

Afganistanska vlada je zahtevo zavrnila, češ da bo osumljence izročila le, ko bodo Američani imeli dokaze, ki bodo bremenili osebe, za katere so zahtevali izročitev. Zgolj teden dni po napadu je Bush podpisal zakon, ki je pooblastil ameriško vlado, da uporabi oborožene sile v lovu na teroriste, vpletene v napade 11. septembra. Kljub temu operacija Enduring Freedom, ki se je začela 7. oktobra 2001, v očeh mnogih pravnikov nima pravne podlage v mednarodnem pravu, saj operacije ni odobril Varnostni svet Združenih narodov (Cohn 2001). Decembra 2001 je Varnostni svet ZN vzpostavil ISAF¹⁰, katerega naloga je bila urjenje afganistanskih oboroženih sil ter vodenje vojaških operacij v državi. Leta 2003 je ISAF izpod okrilja ZN prešel pod nadzor NATO, ki je sedaj vodil celotno koalicijo v Afganistanu (razen velike večine ameriške vojske, ki je še naprej delovala neodvisno in izključno pod ameriški povelji) (Rubin 2009).

Vojna v Afganistanu in Iraku je znana po bojih v utesnjenih urbanih prostorih, kjer so talibani s pridom izkoriščali visoke zgradbe in zakotne ulice za izvedbo napadov iz zasede, kjer je sovražnik bil v neposredni bližini prijateljskih enot. Zaradi tega sta se razvila dva postopka, ki se lahko uporabita v izrednih situacijah (Grahame in Lewis 2011, 147).

Če je JTAC svojim pilotom sporočil, da se nahaja v situaciji "Broken Arrow", je moral pilot izvršiti vse JTAC-ove ukaze. V takšnem primeru se je namreč enota, ki jo JTAC podpira znašla v brezizhodni situaciji, kar pomeni, da je lahko ukazal letalski napad tudi po lastnih, prijateljskih silah (Grahame in Lewis 2011, 147).

Usmerjevalci ognja pogosto uporabijo tudi t.i. "show of force" (ang. prikaz sile), ko zračni napad zaradi bližine civilistov, pomanjkanja streliva na letalu ali kakršnegakoli drugega razloga, ni mogoč. V tem primeru se po navodilih JTAC-a, pilot spusti na zgolj nekaj sto metrov nad bojiščem, kjer preleti želeno točko. Včasih piloti nad sovražnikom spustijo svetlobne rakete (ki v primarni funkciji služijo kot zaščita pred toplotno vodenimi raketami) ali pa prebijejo zračni zid. Tako se pogosto brez dejanskega napada doseže želen učinek –

¹⁰ International Security Assistance Force

umik sovražnikovih enot in prekinitev stika. A večkratna uporaba te taktike ima lahko tudi negativne učinke, saj sovražnik lahko ugotovi, da letalo ne more napasti njihovih položajev (Butler 2015).

3.4.2 Irak

20. marca 2003 so Američani, skupaj z Veliko Britanijo, Avstralijo in Poljsko napadli Irak, ki naj bi po njihovem mnenju imel v lasti orožje za množično uničenje. Operacija Iraqi Freedom je trajala dober mesec dni, vse dokler ni bil celoten Irak 1. maja pod nadzorom koalicijskih sil (Murphy 2003).

Kljub temu so spopadi trajali še dobrih osem let, saj so po odstavitvi Husseinove vlade, talibani pričeli z napadi na koalicijske sile. V tej vojni NATO ni sodeloval, poleg zgoraj omenjenih štirih držav, so se koaliciji nato pridružile še Danska, Italija in Španija.

V Iraku so se talibani posluževali taktike nastavljanja improviziranih eksplozivnih sredstev, ki so Američanom zadala veliko poškodb, kot tudi žrtev med vojaki. Zaradi tega so usmerjevalci ognja ob sumu, da je na določenem območju improvizirano eksplozivno sredstvo, lahko uporabili zračni napad ter nanj odvrgli manjšo bombo. V primeru, da je prišlo do sekundarnih eksplozij, je bila naloga uspešno opravljena, saj so letalske bombe odstranile nevarnost min in IED (Weckerlein 2007).

Podobno kot v prejšnjih obravnavanih konfliktih, je tudi v Iraku potekal podoben postopek identifikacije tarče in avtorizacije napada na cilj. V celotni vojni so Američani iz lokalnih virov pridobivali informacije o lokaciji talibanskih enot ter o njihovih namerah. Te informacije so se nato primerjale s terenskimi poročili lastnih enot, ter z zračnimi posnetki (pridobljenimi s pomočjo dronov in satelitov) (Weckerlein 2007).

Informacije, ki so bile zbrane o isti tarči, so se zlivale v skupno kartoteko, imenovano "target package". Vsaka kartoteka je bila nato pregledana s strani analitikov in častnikov, ki so se na podlagi vseh zbranih informacij odločili, ali je tarča primerna za zračni napad ali ne. Pri vsem tem so morali upoštevati tudi mednarodni zakon ter pravna pravila spopada (Weckerlein 2007).

V večini primerov je takšna analiza potekala tri dni. V primeru, da je situacija precej bolj zapletena in je potreben hiter in odločen odziv, se ves postopek skrajša na zgolj nekaj ur (Weckerlein 2007).

Tukaj velja omeniti tudi razvoj Network-centric Warfare in spremembe, ki jih je prineslo v delovanje usmerjevalcev ognja. Poleg informacij pridobljenih s terena (s strani lokalnih virov in lastnih oboroženih sil), imajo sedaj analitiki, kot tudi usmerjevalci ognja, možnost videti

živo sliko z zraka, ki jim jo preko video povezave omogoča brezpilotni letalnik nad bojiščem (Weckerlein 2007).

Že po zgolj enem mesecu posredovanja v Iraku, so ameriški usmerjevalci ognja do potankosti poznali učinke, ki jih je imela letalska oborožitev na sovražnika. "V času operacije Enduring Freedom je bilo neverjetno delati v centru operacij, kjer smo bili v stiku z JTAC-i. Ko smo mu samo omenili, katera letala imamo na voljo, je vsak JTAC že sam vedel, kakšno oborožitev ima določeno letalo ali helikopter in kakšen učinek ima ta oborožitev" (Cordesman 2003, 269).

Kot v Zalivski vojni, je tudi posredovanje v Iraku imelo precejšnjo medijsko pokritost, kar je privedlo tudi do mnogih kritik domače javnosti. Zaradi tega so morali britanski usmerjevalci ognja po vsakem kontaktu s sovražnikom voditi evidenco o vseh navajanjih, ki so jih izvedli v zadnjem boju. "Eden izmed glavnih razlogov za vodenje te evidence je v primeru prijateljskega ognja ali v primeru civilnih žrtev. Če bi usmerjevalec ognja ob navajanju zračnega napada uničil lastne sile, bi bil za to pravno odgovoren. Prav tako bi se moral pred sodiščem zagovarjati v primeru civilnih žrtev, ki bi nastale kot posledica njegovega navajanja. Vedno je namreč prav JTAC tisti, ki izda končni ukaz za napad" (Grahame in Lewis 2011, 46).

Nekoliko drugače je sicer v letalstvu ZDA, kjer JTAC-u ni potrebno zapisovati vsakega navajanja ognja. V primeru, da pride do napake, se pri preiskavi in iskanju krivca preiskovalci zanašajo predvsem na črno skrinjico v letalu, ki beleži vso komunikacijo med pilotom in JTAC-om, ter na pravila bojevanja, ki so v trenutku napake veljala na bojišču (Tonkinson 2017).

Po vsakem napadu mora JTAC od pilota, ki je izvedel napad, zahtevati BDA (oceno škode), če pilot sam še ni predal te informacije. Na podlagi teh podatkov usmerjevalec ognja izve, ali je bil napad uspešen ali ne. V primeru neuspelega napada se nato JTAC lahko odloči o ponovnem napadu, z isto ali z močnejšo oborožitvijo (Grahame in Lewis 2011, 46).

4 Letala zračne podpore

4.1 Vietnam

Glavni lovec ameriškega letalstva v začetku šestdesetih let je bil F-100 Super Sabre. Po začetku konflikta v Vietnamu, so ga Američani hitro pričeli uporabljati kot lovec/bombnik, saj je tako učinkoviteje nudil podporo enotam na tleh. Zračno podporo je izvajal s konvencionalnimi bombami, napalmom, raketami in 20 milimetrskim topom (SimHQ 2000).

S povečanjem intenzitete bojevanja na obeh straneh proti koncu šestdesetih let, se je pojavila nevarnost za letala, ki so izvajala zračno podporo. Vsi omenjeni lovci/bombniki so namreč sovražnika preleteli izredno nizko, ko so izvajali napad, saj so tako zagotovili veliko natančnost. Vendar se je Severni Vietnam kmalu prilagodil na te napade z zraka, tako so svoje oskrbovalne poti in enote zaščitili s protizračno obrambo. Prav tako so večino svojih akcij pričeli izvajati ponoči, s tem pa so močno otežili delo usmerjevalcem ognja. Odgovor so Američani našli v tovornih letalih (SimHQ 2000, 6).

Ameriško letalstvo je najprej, kot preizkus, preuredilo tovorno letalo C-47, na katerega so sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja namestili tri strojnice kalibra 7,62. Letalo se je izkazalo za tako uspešno, da je ameriško letalstvo pričelo s serijsko predelavo C-47 v t.i. AC-47. To je bilo prvo izmed vrste letal, ki jih danes poznamo pod imenom "gunship" (oziroma po slovensko leteča topnjača) in so specializirana za nudenje zračne podpore kopenskim enotam. Standardna oborožitev teh letal je bila 24.000 nabojev za tri strojnice in 45 svetlobnih raket, s katerimi je posadka osvetlila teren pod njimi, kar je olajšalo iskanje in prepoznavanje sovražnika (Grahame in Lewis 2011, 101).

Zaradi izrednega uspeha AC-47, so Američani kmalu pričeli z razvojem novih letečih topnjač¹¹. Tako so razvili AC-130, ki je v uporabi še danes in ga bom podrobneje opisal v podpoglavju 4.3. (stran 25), ter AC-119. Slednji je bil razvit iz že upokojenega transportnega letala C-119. Imel je težjo oborožitev kot AC-47, saj je imel na krovu štiri strojnice kalibra 7,62, ter dva 20 milimetrski topova Vulcan, ki sta bila namenjena za napade na neživo silo (avtomobile, zgradbe, itd.) (Grahame in Lewis 2011, 103).

Težavo vse številčnejših severno vietnamskih protiletalskih topov pa so Američani zaobšli na še en način. Razvili so namreč lasersko vodeno bombo (Laser Guided Bomb), ki so jo na terenu pričeli uporabljati leta 1969. Kar 85% odvrženih Paveway I LGB bomb je zadelo svojo tarčo, z napako do 15 metrov. Usmerjevalci ognja so, zaradi njihove velike natančnosti, te bombe uporabljali pri izvajanju bližnje zračne podpore in pri bombardiranju vojaških ciljev, ki so se nahajali v bližini civilistov (Shand 2008, 7-8).

4.2 Zalivska vojna

Zalivska vojna je bila prva vojna oziroma spopad, v kateri je delovalo ameriško letalo A-10 Thunderbolt¹² – do sedaj edino letalo v ameriških letalskih silah, ki je bilo izdelano izključno z namenom izvajanja neposredne zračne podpore. Obenem so Američani iz A-10 razvili tudi

¹¹ Kljub začetni uspešnosti AC-47, se je le ta izkazal za dokaj ranljivega. Med izvajanjem zračne podpore je letalo moralo leteti na 900 metrih višine, kjer je predstavljalo lahko tarčo za sovražnikovo orožje.

¹² Polno ime letala je Fairchild Republic A-10 Thunderbolt II.

letalo z oznako OA-10, ki ga uporablja FAC(A) in mu je v pomoč pri usmerjanju drugih letal na sovražne tarče. Že drugi dan bombardiranja je bilo eno izmed letal OA-10 sestreljeno, zaradi česar so opazovalno različico letala Američani umaknili, njegovo vlogo pa je prevzel lovec marincev F/A-18D, ki je bil sicer težja tarča, a je zaradi svoje hitrosti predstavljal tudi večjo težavo FAC(A)-jem pri iskanju in najavi tarč (Shaw 1995).

F/A-18D, ki je tako postalo opazovalno letalo, je dvosedežno letalo, s pilotom spredaj in kopilotom zadaj. V D verziji lovca F-18, ki je namenjena usmerjanju ognja, zadaj sedi častnik iz vrst marincev, ki je usposobljen za pilota, obenem pa je naredil tečaj za usmerjanje ognja. V tem primeru se usmerjevalec ognja posveča izključno dogodkom na bojišču in komunikaciji z ostalimi letali ter enotami na tleh (in ne z napadalnimi akcijami, kot je to vloga zadaj sedečega kopilota v ostalih različicah lovca F-18) (Jenkins 2000, 61–62).

Za razliko od ostalih bojnih letal, ki so v sestavi ameriškega letalstva, je končna hitrost A-10 precej nižja od ostalih lovcev (700 km/h v primerjavi z F16, ki doseže 2100 km/h in je bil zgrajen v istem obdobju), kar predstavlja ogromno prednost pri opazovanju z zraka, kot tudi pri postopku nudenja zračne podpore. Glavno orožje A-10 je namreč 30 milimetrski top Avenger, ki lahko izstrelji 3900 nabojev na minuto, ter s svojim značilnim zvokom predstavlja strah in trepet med nasprotnikovo pehoto in oklepnimi vozili. Nizka hitrost predstavlja še eno prednost, ki je izredno priljubljena med vojaki na tleh. Pilot je namreč sposoben natančno razločiti med prijateljskimi in sovražnikovimi enotami, kar drastično zmanjša možnost prijateljskega ognja. Obenem pa nizki preleti vlivajo psihično moč prijateljskim enotam, kar z letali, ki letijo znatno višje, ni moč doseči (Butler 2015).

Ker je letalo dokaj počasno, obenem pa leti izredno nizko, je zelo dovzetno za sovražnikove napade s tal. Zaradi tega je letalo posebej zaščiteno, ima namreč kar 540 kilogramov dodatnega oklepa, ki vzdrži tudi izstrelke kalibra 57 milimetrov. Obenem je letalo zmožno leteti brez polovice krila, z enim delujočim motorjem, polovico repa in z zgolj enim višinskim krilom (elevatorjem).

O njegovi vzdržljivosti in nevarnem okolju delovanja priča tudi podatek o vseh sestreljenih ameriških letalih med Zalivsko vojno. Letalo tipa F-15 je bilo sestreljeno dvakrat, nikoli pa ni bilo uspešno prenovljeno. Letalo F-16 so Irčani sestrelili šestkrat, v treh primerih pa je letalstvo ZDA letalo uspelo popraviti. A-10 je bil sestreljen kar 20krat (kar potrjuje, da deluje v bližini tal, kjer je možnost sestrelitve večja), a kar 16 letal so mehaniki uspeli popraviti, kar pomeni, da je bilo popolnoma izgubljenih le 20 odstotkov teh letal (Elsarelli 1998, 17).

Letalo je sposobno vzletati s kratkih in dotrajanih vzletnih stez, ki se nahajajo v bližini bojišča, s čimer nudijo skoraj takojšna zračna podpora. Pomemben je tudi podatek, da lahko

A-10 izredno dolgo kroži nad določenim območjem in tako nudi dolgotrajno podporo. Večkrat se zgodi, da letalu prej zmanjka streliva, kot pa goriva (Donald in March 2004, 8).

A-10, ki je med vojaki bolj poznan pod imenom Warthog, se je izkazal za izredno pomembno in učinkovito letalo. Tako sta na primer zgolj dva pilota v enem dnevu uničila 23 tankov, ki so bili v stiku z ameriškimi marinci na tleh (Leone 2012).

Razlog, da so Warthogi bili tako natančni tiči tudi v njihovi oborožitvi. Uporabljali so namreč lasersko vodene bombe, ki so predstavljale kar 75% vseh učinkovitih napadov ameriškega letalstva, čeprav so predstavljale zgolj 16% vseh odvrženih bomb v času trajanja operacije Puščavski vihar (Shand 2008, 8).

Poleg A-10 so Združene države Amerike v Kuvajtu in Iraku uporabljale še 36 letal F-117s in 62 letal F-111s, ki so bila oborožena s pametnimi izstrelki tipa zrak-zemlja. Vsa ostala letala so delovala po starem principu spuščanja bomb. Izjemen skok naprej se je zgodil slabo desetletje kasneje (Cordesman 2003, 270).

4.3 Irak in Afganistan

Ker je v Afganistanu delovala izredno široka koalicija, se je v zraku nad bojiščem znašlo precejšnje število različnih modelov letal. Po študiji, ki jo je izvedlo letalstvo Združenih držav Amerike, je med letoma 2006 in 2013 bilo izvedenih več kot 140.000 ciklov bližnje podpore, kar je okoli 20.000 primerov na leto. A v zgolj 24% je bil udeležen t.i. specialist za bližnjo podporo – letalo A10 Warthog (Butler 2015).

67% vseh posredovanj z bližnjo podporo so opravila t.i. tradicionalna letala, med katera letalstvo ZDA šteje lovce F-15, F-16, F-18 in bombnik B-1. To pomeni, da letalu A10 ni uspelo vzpostaviti primata nad nudenjem zračne podpore prijateljskim kopenskim enotam. Razlog se skriva v razvoju pametnega orožja. Tako postane skoraj nepomembno katero letalo odvrže bombo ali izstreli raketo (Butler 2015).

S tem se strinjajo tudi JTAC-i. Mnenje usmerjevalcev ognja je namreč, da ni pomembno katera platforma odvrže bombo ali s topom obstreljuje sovražnikove pozicije. JTAC-i se namreč urijo različnih taktik, ki so enake za praktično vsa bojna letala, naj si bo lovce ali bombnike. Pomembnejše kot tip letala, je po mnenju usmerjevalcev združenega ognja tip bombe ali rakete, ki jo zahtevajo od pilota (Butler 2015).

Dvanajst let po operaciji Puščavski vihar se je ameriška vojska zopet znašla v Iraku sredi konflikta. A za razliko od slabih stotih letal, ki jih je v Zalivski vojni premoglo pametno oborožitev, je sedaj na krovu pametno oborožitev imelo vsako ameriško bojno letalo. Pomembno je izpostaviti še eno razliko, v Zalivski vojni je letalo s pametno oborožitvijo

napadlo le eno ali največ dve tarči v obdobju enega cikla¹³, medtem ko so letala v vojnah v Iraku in Afganistanu v zraku več ur, mnogokrat vse dokler popolnoma ne izpraznijo svoje oborožitve (Cordesman 2003, 270).

Pametna oborožitev je s sabo prinesla dve koreniti spremembi. Natančnost zračnih napadov se je močno povešala, hkrati pa se je drastično znižala stranska škoda in število civilnih žrtev (Cordesman 2003, 270).

Pomemben del letalske podpore so tudi t.i. leteče topnjače, tovorna letala, katerih namembnost je bila spremenjena v obdobju vojne v Vietnamu (glej stran 22, poglavje 4.1.). Letalo Lockheed AC-130 je v vseh oboroženih spopadih, kjer je sodelovala ameriška vojska, od Vietnama naprej igralo vidno vlogo pri zračni podpori prijateljskih enot na tleh. Ena izmed prednosti letala je tudi njegov način uporabe, saj ga lahko poleg kritja prijateljskih enot, ki napadajo sovražnikov položaj, zaradi svoje velike natančnosti uporabijo tudi za kritje utrjenih položajev (National Museum of the US Air Force 2014).

Letalo mora biti med izvajanjem zračne podpore relativno nizko, kar ga zaradi svoje velikosti spravlja v nevarnost sestrelitve. Zaradi tega v veliki meri zračno podporo nudi le ponoči. Pri tem si pomaga s 25 milimetrskim topom GAU-12, 40 milimetrskim topom Bofors in 105 milimetrskim topom M102. Posadka letala lahko torej izbira med široko paleto oborožitve, bodisi 25 milimetrski top za živo silo ali pa 105 milimetrski top za onesposobljenje vozil ali tarč v kritju (National Museum of the US Air Force 2014).

Tako v Zalivski vojni kot tudi v Iraku je bilo letalo AC-130 v intenzivni uporabi pri zaščiti sil na tleh. Do posredovanja v Iraku letalo ni doživelo večjih posodobitev, tako je v osnovi bila še vedno ista platforma kot v Vietnamu. A s prelomom tisočletja so na ameriškem ministrstvu za obrambo sprejeli predlog o posodobitvah letala. Te so nekoliko spremenile njegovo vlogo, ker lahko sedaj opravlja tudi misije bombnikov, saj nosi tudi lasersko vodene bombe, ki jih na ukaz JTAC-a odvrže na tarčo (National Museum of the US Air Force 2014).

LGB, ki so se uporabljale v Vietnamu in operaciji Puščavski vihar, je v Iraku in Afganistanu nadomestila bomba JDAM. Slednja je namreč nemoteno delovala tudi v slabem vremenu, kar je bila slabost LGB. Preprečitev prijateljskega ognja pa ni bil več edini razlog za uporabo lasersko vodenih bomb. Konflikt v Iraku in v Afganistanu je bil namreč specifičen zaradi koalicijskega sodelovanja z lokalnim prebivalstvom. Uporaba lasersko vodenih bomb je namreč zmanjšala kolateralno škodo, kar je vodilo v boljše odnose z lokalnimi prebivalci in

¹³ En cikel se v letalstvu šteje kot obdobje od vzleta do pristanka.

njihovimi poglavarji ter posledično lažje pridobivanje obveščevalnih informacij o sovražnikovih premikih (Shand 2008, 9).

“Celo pri najnatančnejših pametnih bombah, v veliki večini primerov usmerjevalec ognja še vedno izvaja klasično navajanje, torej pilota postopoma usmeri proti tarči, ki jo mora napasti. Strah pred prijateljskim ognjem je namreč prevelik, da bi JTAC zgolj predal koordinate tarče pilotu, slednji pa bi jih vnesel v GPS sistem pametne bombe. Prav tako je pomembno, kakšno jakost bombe usmerjevalec ognja zahteva. Na gorskem terenu, v urbanih središčih in v zasedah, lahko premočna jakost ali le nekaj zgrešenih metrov ubije tudi prijateljske enote na tleh, ali pa povzroči smrt med civilnim prebivalstvom” (Butler 2015).

JTAC-i pri svojem delu ne navajajo ognja z zgolj letal ampak tudi s helikopterjev. S slednjimi so zelo učinkoviti predvsem usmerjevalci ognja iz vrst ameriških marincev. Razlog tiči v njihovi sestavi. US Marines imajo poleg pehote v svojih vrstah tudi lastno letalstvo, ki vključuje tudi helikopterske enote. Ena izmed njihovih najpomembnejših nalog je že v osnovi dajanje zračne podpore, tako da marinski tandem helikopter – JTAC deluje zelo sinhrono in učinkovito (Tonkinson 2017).

Uporaba helikopterjev pri zračni podpori prinaša tudi prednost pri planiranju operacij. JTAC bo namreč lahko s pilotom komuniciral na štiri oči, saj lahko helikopter skoraj vsakič pristane v neposredni bližini baze. Dodatna prednost je tudi njihova prilagodljivost. Če je v bližini boja oskrbovalna točka, kjer bo lahko posadka ponovno oborožila helikopter in natočila gorivo, bomo praktično nepretrgoma imeli zračno podporo, kar z letali ne moremo doseči. Je pa res, da lahko letala nosijo občutneje več streliva (Tonkinson 2017).

5 Usposabljanje JTAC-ov in njihova implementacija na terenu

5.1 Usposabljanje

Zaradi dejstva, da je koalicijske sile v Afganistanu sestavljalo več kot trideset držav, je večkrat prihajalo do primerov, ko je usmerjevalec ognja komuniciral z bojnimi platformami (letalstvo, topništvo,...) iz drugih držav. Zaradi tega je izredno pomembna komunikacija in aktivno poznavanje angleškega jezika.

Zveza NATO ima med svojimi članicami več centrov za usposabljanje usmerjevalcev združenega ognja, kjer se vsi kandidati urijo istih postopkov. Tečaj traja pet tednov, prvi del je sestavljen iz teorije, kjer se kandidati učijo razlik med tipi napadov (nizkim, srednjim in visokim preletom letala) ter izbiro orožja za napad na cilj (Grahame in Lewis 2011, 78).

Iz učilnice se nato kandidati premaknejo na teren, kjer se urijo branja kart (zemljepisne dolžine in širine) ter orientacije na podlagi kompasa in demarkacijskih točk. Potem se prične

urjenje komunikacije – usmerjevalci ognja imajo namreč po navadi zgolj šestdeset sekund časa, da pilotu prenesejo koordinate tarče, izbiro orožja, ter smer napada. JTAC mora zato biti izredno dobro izurjen in podkovan v angleščini (Grahame in Lewis 2011, 79).

Komunikacija med usmerjevalcem ognja na tleh in pilotom v zraku gre po principu od večjega k manjšemu. Tako JTAC pilotu najprej "pokaže" določen gozd, cesto, vozilo, karkoli, kar je s pilotove perspektive lahko opazno. Nato ga JTAC usmerja k vedno manjšim podrobnostim, vse dokler pilot ne vidi točno tiste točke, katero želi usmerjevalec ognja uničiti. Večino šolanja je usmerjenega na intelektualni del, precej manj je fizičnega urjenja (predpostavlja se namreč, da so vsi kandidati že v odlični fizični kondiciji) (Grahame in Lewis 2011, 79).

Po petih tednih šolanja, se novopečeni usmerjevalci ognja več mesecev urijo na poligonih s šolskimi bombami. Po zadostnem številu navajanj s šolskimi bombami, se kandidati nato na poligonih urijo še s pravim orožjem. Ko enkrat kandidat opravi vse potrebne teste, se lahko odpravi na bojne naloge. Tam je po potrebi dodeljen enotam, za katere se sumi, da bodo potrebovale zračno podporo. Lahko se zgodi, da je v celotnem obdobju misije usmerjevalec ognja določen k eni enoti, ali pa da pri vsaki nalogi podpira drugo enoto (Grahame in Lewis 2011, 80).

Usmerjevalci ognja so postavili precedens v oboroženih silah, ko govorimo o mednarodni integraciji enot. Države, ki svoje usmerjevalce ognja skupaj usposabljaajo za pridobitev kvalifikacije JTAC, so namreč podpisale sporazum o skupne usposabljanju (Memorandum of Agreement). Ta sporazum, ki je bil predlagan s strani ameriških in britanskih oboroženih sil, zavezuje vse podpisnice, da bodo njihovi usmerjevalci ognja govorili enak jezik in se urili po identičnih postopkih (Tonkinson 2017).

Države podpisnice MOA so izpostavile osem nalog, za katere se pričakuje, da jih bo lahko opravljal vsak vojak z JTAC licenco:

- planiranje in ocena potrebe po bližnji zračni podpori v obdobju snovanja bojnih načrtov,
- JTAC mora vseskozi poleg načrtovanja bližnje zračne podpore načrtovati tudi letalske napade na sovražnikovo protizračno obrambo,
- analiziranje sovražnika ter na podlagi analize priporočati tip orožja za uničenje tarče,
- v obdobju načrtovanja napada, svetovanje poveljniku kopenskih sil o najboljšem načinu uporabe zračne podpore,
- načrtovanje in medsebojna koordinacija vseh elementov zračne podpore,

- v primeru stika s sovražnikom izdaja zahtevka po zračni podpori,
- navajanje ognja pri bližnji zračni podpori in
- analiza uspešnosti napada na sovražnika po vsakem zračnem napadu (Shand 2008, 15–16).

Memorandum of Agreement prav tako standardizira poučevanje med različnimi učnimi centri, kar pomeni, da so vsi JTAC-i, ne glede na to ali so pridobili svojo kvalifikacijo v ZDA, Kanadi, Nemčiji ali kje drugje, opravili enako usposabljanje z enakimi kriteriji (JCAS AP MOA 2005)

Ko usmerjevalec ognja pridobi JTAC kvalifikacijo, mora vzdrževati določeno število usmerjanja letalskih napadov, da se ga smatra kot ažurnega. JTAC kvalifikacija namreč ne poteče, a če želiš iti na misijo kot JTAC, moraš biti ažuren. Če nisi, boš moral s sabo imeti JTAC-a inštruktorja ali vsaj JTAC-a, ki je ažuren. Njuna naloga je, da bosta bdela nad tvojim delom ter skrbela za varnost (Tonkinson 2017).

5.2 Implementacija na terenu

Ker je poklic usmerjevalcev ognja postal specializiran in pogost na bojišču (skoraj vsaka enota, ki je v stiku s sovražnikom ima namreč dodeljenega svojega usmerjevalca ognja), je nastala potreba po uskladitvi vseh usmerjevalcev ognja v določenem območju. Tako je po navadi na nivoju čete stacioniran glavni JTAC oziroma usmerjevalec združenega ognja, ki skrbi za razporeditev nalog ostalim usmerjevalcem ognja, ki so dodeljeni enotam, spadajočim njegovi četi (Grahame in Lewis 2011, 19).

Vsakemu usmerjevalcu ognja, četni usmerjevalec ognja določi ROZ (zračno območje nad bojiščem, kjer je prisoten le en usmerjevalec ognja). Usmerjevalec ognja je v svojem ROZ odgovoren za ves letalski promet, prav tako pa je on edini usmerjevalec ognja, ki lahko navaja zračne napade v svojem območju. Tako se izdatno zmanjša možnost trčenja letal v zraku, kot tudi možnost prijateljskega ognja (Grahame in Lewis 2011, 19).

Mnogokrat pa pride do primera, ko se dva usmerjevalca ognja, dodeljena dvema različnima enotama znajdetata na geografsko zelo bližnjem položaju. V tem primeru četni usmerjevalec ognja poleg ROZ dodeli tudi HIDACZ (območje zračne kontrole z visoko gostoto letalskega prometa). Prav tako lahko zaradi povečane nevarnosti prijateljskega ognja (v neposredni bližini delujeta dve ali več enot) odredi tudi omejeno uporabo določenih letalskih orožij (Joint Chiefs of Staff, III-31).

Največjo težavo pri implementaciji mednarodnih JTAC-ov na bojišču kljub skupnemu urjenju predstavlja komunikacija. Ne zaradi jezika ampak zaradi opreme. " Kar se tiče digitalne

opreme, obstaja malo morje različnih sistemov, zaradi česar se še vedno pojavljajo težave pri komunikaciji med pripadniki iz različnih držav". Najpomembneje je namreč, da se lahko pilot in usmerjevalec ognja sploh lahko pogovarjata med sabo (Tonkinson 2017).

Ker je Memorandum of Agreement podpisalo nekaj več kot 25 držav, se poraja vprašanje, kako lahko usmerjevalec ognja usmerja ogenj s toliko različnih letal (vsaka država ima namreč drugače opremljene letalske sile). Usmerjevalci ognja, ki so v postopku pridobivanja JTAC kvalifikacije, se urijo zgolj enega postopka, ki pa je potem identičen za vsa letala. Delo zračne podpore opravlja tudi pilot, ki do potankosti pozna svoje letalo. "Tako mu mi samo sporočimo kakšen učinek želimo na določeni tarči, pilot pa nam nato sporoči na kakšen način lahko to stori" (Tonkinson 2017).

Seveda kljub temu sporazumu obstajajo razlike med pripadniki različnih oboroženih sil, saj so piloti nekaterih vojska, zaradi zunanje politike njihovih držav, izkušenejši od svojih stanovskih kolegov iz drugih vojaških letalstev. Podobno velja tudi za JTAC-e.

6 Usmerjevalci združenega ognja in Slovenska vojska

Kljub temu, da v diplomskem delu nimam raziskovalnega vprašanja ali hipoteze, ki bi se direktno dotikala Slovenske vojske in njihovih usmerjevalcev združenega ognja, jim želim nameniti nekaj besed iz dveh razlogov.

Prvič, usmerjevalci združenega ognja so po vojni v Afganistanu in Iraku postali nepogrešljiv del vsake vojske. Podobno je tudi v naši vojski, saj so slovenski usmerjevalci ognja aktivno sodelovali v Afganistanu, vse močneje pa so zastopani tudi na mednarodnih vajah.

Drugi, morda celo pomembnejši razlog, se skriva v velikosti naših oboroženih sil. Kot sem že podrobneje zapisal v poglavju o usposabljanju JTAC-ov, morajo biti usmerjevalci združenega ognja usposobljeni za usmerjanje napadov z lastnih kot tudi z zavezniških letal. Za pripadnike vojska, ki so tako majhne, da nimajo različnih vrsti ampak samo različne rodove, lahko to predstavlja težavo.

Težava se namreč pojavi pri iskanju primernih kandidatov za usmerjevalca ognja. Kot sem že zapisal, so na primer v ameriški vojski ob podpisu pogodbe z US Air Force prav vsakemu odprta vrata, da postane usmerjevalec združenega ognja po opravljenem temeljnem vojaškem usposabljanju. Črpajo torej iz bazena kandidatov, ki so že vnaprej seznanjeni z osnovami letalstva – tehničnimi karakteristikami zračnih plovil, specifikacijami letalskega orožja, delovanjem pilota v različnih situacijah ipd.

Pri manjših vojskah, kot je na primer slovenska, te možnosti ni. Tako vlogo usmerjevalcev združenega ognja po večini prevzemajo pripadniki pehote, ki pa nimajo predznanja o

letalstvu. V ta namen je Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije lani ustanovilo nacionalno šolo usmerjevalcev združenega ognja, katere cilj je, da postane mednarodna. V tej šoli dobijo kandidati za usmerjevalca združenega ognja potrebno osnovo, ki jo potem nadgradijo v tujini v akreditiranih učnih centrih (Brecej 2016).

Slovenska vojska pa svoje znanje o usmerjanju letalske podpore z zaveznicami deli in širi preko javnosti dobro poznane vaje Adriatic Strike oziroma po slovensko Jadranski udar. Letos jo je že šestič zapored organiziralo in vodilo poveljstvo 15. polka vojaškega letalstva. Vaja, ki je trajala pet dni, je 250 pripadnikom oboroženih sil iz 20 držav zveze NATO omogočila, da so opravili kar 741 usmerjanj ognja. Na ta način lahko slovenski usmerjevalci združenega ognja, ki prihajajo iz Enote za specialno delovanje ter iz 152. letalske eskadrilje, kar doma izmenjujejo svoje znanje s stanovskimi kolegi iz držav zaveznic (Slovenska vojska 2017).

7 Network Centric Warfare in usmerjevalci združenega ognja

Leta 2002 je ameriška vojska organizirala vajo Joint Combat Identification Evaluation Team Exercise¹⁴ z namenom ugotoviti prednosti in slabosti, pri uporabi NWC ob operacijah z zračno podporo. Po scenariju vaje so letala F-16 in A-10 nudila zračno podporo oklepnim enotam na tleh, ki so bile v stiku s sovražnikom (Blatt 2004, 42).

V scenariju vaje usmerjevalec ognja (FAC) ni bil na bojišču, skupaj s tankovsko enoto, ampak več kilometrov v zaledju, kjer tankovske enote, ki jo je moral podpirati, ni imel v svojem vidnem polju. Vsa vozila in letala, kot tudi sam usmerjevalec ognja, so imela med sabo vzpostavljeno podatkovno povezavo, preko katere je bila razvidna lokacija, oborožitev, smer potovanja in hitrost potovanja. Lokacijo sovražnikovih vozil je spremljal JSTARS (Joint Surveillance Target Attack Radar System)¹⁵, ki je bil prav tako priključen na podatkovno povezavo med vozili, letali in usmerjevalcem ognja (Blatt 2004, 42).

Usmerjevalec ognja je tako kot v računalniški igrici na zaslonu svojega prenosnega računalnika lahko spremljal pozicijo vseh prijateljskih in sovražnih enot. Koordinate sovražnih tankovskih enot je nato preko povezave poslal neposredno v navigacijski sistem letala, ki je nato pilotu prikazal natančen položaj sovražnika. S temi podatki so bili piloti samozavestnejši pri izvajanju napadov, saj so vedeli, da je možnost prijateljskega ognja minimalna. Obenem je tudi usmerjevalec ognja v realnem času videl, katero tarčo napada

¹⁴ Vojaške vaje, v katerih sodeluje več različnih rodov ameriških oboroženih sil. Namen teh vaj je identifikacija slabosti in prednosti pri bojnem sodelovanju dveh ali več rodov.

¹⁵ Podoben kot bolj poznan AWACS, vendar s to razliko, da AWACS išče nasprotnikova letala, medtem ko JSTARS sledi sovražnikovim vozilom na tleh.

letalo, s čimer je v postopek napada bila dodana še ena varovalka, ki je ščitila pred morebitnim prijateljskim ognjem (Blatt 2004, 42).

Ključnega pomena v tej vaji je bila podatkovna povezava, ki je omogočala v realnem času prenos podatkov med vsemi udeleženci. Samo delovanje je zaradi tega bilo precej manj stresno kot sicer, prav tako pa se je izjemno skrajšal čas med posameznimi napadi, saj so vsi akterji imeli identičen pregled nad bojiščem. Večja avtomatizacija usmerjanja letalskega ognja je občutno zmanjšala pojav prijateljskega ognja pri izvajanju bližnje letalske podpore (Blatt 2004, 42–43).

Seveda pa povečan pretok informacij predstavlja dvorezen meč. V že tako ali tako stresnem vojaškem okolju, lahko prevelik sklop informacij preobremeni človekovo sposobnost njihove obdelave in uporabe. Ko JTAC v "živo" navaja ogenj, to počne z vsakim letalom posamično, v prejšnji vaji pa je JTAC lahko navajal z ogenj z več letal hkrati. Res je, da usmerjevalec ognja v tem primeru pod sovražnikovimi streli, vendar kljub temu je takšno navajanje letalskega ognja izredno stresno. Obenem se pojavi vprašanje, kaj sporočiti oziroma posredovati nekemu na terenu, ko lahko vsaka informacija odloča o življenju ali smrti.

Ločimo tri vrste posredovanja informacij:

- potisna,
- pametna potisna,
- objavi in prenesi (Blatt 2004, 43).

Potisna metoda pošlje vse zbrane informacije vsem sogovornikom in obratno. Res je, da vsi sodelujoči natančno vedo, kaj kdo počne, a tako visok vnos informacij hitro obremeni posameznika. "Tako npr. pilota A-10, ki nudi podporo zavezniškim enotam na tleh, ne zanimajo obveščevalni podatki, ki jih zbira križarka Aegis več kot 400 kilometrov stran. A kljub temu bo pilot morda te podatke potreboval, ko se bo vračal nazaj v svojo bazo" (Blatt 2004, 43).

Pametna potisna metoda pošilja podatke zgolj naslovníkom, ki jim bodo ti podatki dejansko koristili. Ta način lahko primerjamo s pošiljanjem tekstovnega sporočila ali elektronske pošte izbranemu prejemniku. Največja prednost tega načina sporazumevanja je razbremenitev komunikacijske mreže in posameznikov, saj niso zasičeni s podatki, ki jih ne potrebujejo. Težavo pa predstavlja dejstvo, da mora pošiljatelj natančno vedeti, kdo in kdaj bo določeno informacijo potreboval (Blatt 2004, 44).

Metoda objavi in prenesi deluje po principu objavljanja novice na spletni strani. Pošiljatelj na zavarovanem omrežju na primer objavi lokacijo sovražnika, število njegovih enot ipd. Vsak

član omrežja se nato sam odloči, katere informacije potrebuje za učinkovito izpolnitev svoje naloge, ter do njih dostopa preko spletne strani (Blatt 2004, 44).

Usmerjevalci ognja pa se kljub izredno hitro razvijajoči se tehnologiji, ne zanašajo izključno na elektronske pripomočke. Pretok podatkov je namreč prepočasen, da bi se odvijal v realnem času. Poleg težave s signalom v urbanih in goratih območjih, težavo predstavlja tudi izjemno velika količina podatkov, ki se prenašajo po omrežju. "Tehnologija je preseгла našo zmožnost uporabe teh podatkov, tako da se še vedno spopadamo s tem. Prišli smo do točke, kjer lahko sam zberem vse podatke, ki jih želim. Vendar, bom moral v tem primeru sam nositi vso potrebno opremo, ki je težka. Torej če bom skupaj s patroljo, ki je peš, ne bom nosil toliko opreme, kot če bi bil v vozilu" (Tonkinson 2017).

Obstaja tudi nevarnost, da bi se usmerjevalci ognja pričeli preveč zanašati na informacijsko tehnologijo in bi ob odpovedi le-te, ostali nemočni. Zaradi tega se še vedno večino časa urijo v t.i. analognem boju. Si pa z informatiko močno pomagajo na treningih, kjer na posebno spletno stran objavljajo rezultate z vadbiščih. Na podlagi teh podatkov lahko inštruktorji vidijo, kako izkušeni usmerjevalci ognja se jim bodo pridružili na tečaju za pridobitev kvalifikacije JTAC (Tonkinson 2017).

Z razvojem brezpilotnih letalnikov se v prihodnosti pojavlja tudi možnost njihove uporabe v vlogi FAC(A). Brezpilotno letalo ima namreč veliko avtonomijo – v zraku lahko neprekinjeno ostane tudi do osem ur. Letalo leti dovolj počasi, tehnika pa je že tako razvita, da omogoča nemoten pogled na bojišče v realnem času. Tako bi lahko usmerjevalci ognja delovali v zaledju skupaj s pilotom brezpilotnega letala. V primeru sestrelitve pa bi lahko FAC(A) nadaljeval s svojim delom takoj, ko bi na območje prispelo novo brezpilotno letalo.

8 Sklep

Skozi desetletja po drugi svetovni vojni sta se taktika in delovanje usmerjevalcev letalskega ognja počasi razvijala, z zgolj usmerjanja posameznih letal na sovražnikove tarče, do aktivnega posredovanja med letalstvom in pehoto. Pravi skok naprej se je zgodil v obdobju NATO-vega posredovanja v Afganistanu. Usmerjevalce ognja oziroma JTAC-e, kot se imenuje njihova mednarodna kvalifikacija, so namreč zavezniške sile vse pogosteje uporabljale pri napadih na tarče tako na bojni črti, kot tudi na sovražnikovem ozemlju.

Besede mojega sogovornika, Jasona Tonkinsona, odlično opisujejo pomen JTAC-ov v oboroženih silah: "mnogi, ko slišijo za JTAC-e, si predstavljajo zgolj usmerjanje letalskih napadov, njihovo delo na terenu. Ne vedo pa, da v veliki večini naš delovni čas sestoji iz povezovanja US Army z US Air Force. Na nek način smo kot ambasadorji US Air Force pri

US Army". JTAC-i tako ne izvajajo podpornih nalog zgolj na bojišču, v kontaktu s sovražnikom, ampak aktivno podpirajo poveljniško strukturo v zaledju.

Tako lahko na primer poveljnikom pomagajo pri načrtovanju vojnih načrtov, saj jim lahko svetujejo, kakšne vrste letalske podpore bodo potrebovali v določenih situacijah, na določenem terenu, kot tudi pri načrtovanju logističnih povezav, saj mora njihovo znanje, poleg usmerjanja ofenzivnih zrakoplovov, vsebovati tudi poznavanje delovanja in omejitev transportnega dela letalstva.

Sodelovanje med zračno in kopensko vejo oboroženih sil je tako postalo izjemno pomembno, saj se v sodobnem, hitro spreminjajočem se bojevanju, pojavlja potreba po še hitrejšem prilagajanju na nove situacije. Zaznava, opazovanje in napad na sovražnikove tarče je v bojnem okolju stresno delo, zato je izredno pomembno, da te naloge opravljajo visoko izurjeni specialisti, ki so seznanjeni z vsemi postopki pri najavi letalskega ognja.

Kot sem že zapisal, se je v Zalivski vojni, še posebej pa v Iraku in Afganistanu, vojna preselila na male ekrane in se tako znašla pod kritično lupo državljanov doma. Afera WikiLeaks se je pričela z izdajo posnetka napada dveh Apache helikopterjev na skupino moških v Bagdadu. Dva izmed njih sta bila lokalna Reutersova novinarka, ki sta nosila snemalno opremo. Piloti helikopterjev so jo zamenjali za orožje, ter posledično napadli omenjeno skupino in ubili oba novinarja. Izogibanje ravno takšnih dogodkov je poglavitna naloga usmerjevalcev letalskega ognja, saj imajo po navadi boljši pregled nad terenom kot piloti, ter lahko podajo boljšo oceno o grožnjah na tleh.

V času NATO-vega posredovanja v Afganistanu so ZDA, skupaj z ostalimi članicami, podpisale memorandum, ki je standardiziral usposabljanje in delovanje JTAC-ov na terenu, s čimer se je raven mednarodnega sodelovanja izraziteje dvignila. Tako, vsaj na papirju, postaja praktično vseeno, s katerega letala JTAC usmerja zračno podporo, saj letalstva vseh oboroženih sil NATO članic z JTAC-i sodelujejo po enakih standardnih postopkih.

Delo JTAC-ov pa ni pomembno zgolj zaradi preprečevanja prijateljskega ognja. S svojim posredovanjem zmanjšujejo možnost nastanka stranske materialne škode, kot tudi civilnih žrtev. Visoka natančnost tako omogoča boljšo sodelovanje z lokalnim prebivalstvom, kar se je izrazito pokazalo v vojni v Afganistanu. Vaški poglavarji so namreč bolj naklonjeni sodelovanju s koalicijskimi silami, ko le te ne zadajo škode lokalni infrastrukturi in civilnemu prebivalstvu.

Na začetku svojega raziskovanja sem si na to temo zastavil raziskovalno vprašanje, ki se je glasilo: ali imajo usmerjevalci združenega ognja iz zveze NATO težave pri usmerjanju ognja s platform, ki so v lasti in uporabi zavezniških in ne lastnih vojsk?

Na to vprašanje lahko odgovorim negativno, saj sem skozi intervju izvedel, da je postopek navajanja ognja enak pri vseh letalih, tako JTAC-om ni potrebno uporabljati različne postopke za različne tipe letal. To v praksi lahko pomeni, da bo lahko JTAC prvič usmerjal ogenj z določenega tipa letala (bodisi ker ga v centru kjer je opravljal kvalifikacijo nimajo, ali pa ker takšne vrste letala sploh ni v oboroženih silah njegove države), vendar bo zaradi standardizacije postopkov to lahko opravljal brez težav.

Poleg raziskovalnega vprašanja sem si na začetku diplomske naloge zastavil tudi dve hipotezi. Prva hipoteza se je glasila: usmerjevalci združenega ognja so imeli v vietnamski vojni precej manj izbire med orožji, ki so jih lahko vpoklicali za delovanje na cilj, kot pa usmerjevalci ognja v Zalivski vojni in v Afganistanu.

Prvo hipotezo lahko potrdim, saj so na vrhuncu vietnamske vojne ameriški usmerjevalci letalskega ognja sodelovali zgolj s svojimi letalskimi silami, kjer so ogenj navajali z lovca F-100 Super Sabre in kasneje z letečimi topnjačami, ki so bile predelane iz tovornih letal. V Zalivski vojni, še posebej pa v NATO-vem posredovanju v Afganistanu je sodelovala koalicija držav, izmed katerih so mnoge prispevale tudi svoje letalske enote. Prav tako se je v tem obdobju izredno razširila uporaba brezpilotnih letalnikov, ki so kmalu, poleg izvidniških nalog, pričeli opravljati tudi ofenzivne naloge. Razvoj NCW pa je poleg brezpilotnih letalnikov k že tako široki paleti orožij doprinesel tudi pametne bombe.

Druga hipoteza se je glasila: danes usmerjevalci združenega ognja delujejo bolj avtonomno, kot v vietnamski vojni.

To hipotezo lahko ovržem, saj raven avtonomije dela ni znatneje spreminjala. V času konflikta v Vietnamu so pripadniki CIE in specialnih sil sicer res delovali z izredno visoko stopnjo avtonomije, saj so delovali v Laosu na Ho Chi Minh poti v sklopu tajnih operacij. A usmerjevalci letalskega ognja, ki so bili dodeljeni konvencionalnim enotam, so prav tako kot danes, morali upoštevati linijo poveljevanja in kontrole. Prav tako so jih pri delu omejevala pravila o spopadu. Tudi danes je še vedno tako, načeloma mora vsak JTAC od svojega poveljnika pridobiti zeleno luč za vsako posredovanje z letalskim ognjem, razen če ni dobil konkretnih navodil poveljujočega, da le-te ne potrebuje.

Spopadi so v zadnjem obdobju postali vse hitrejši, odvijajo pa se na urbanih območjih. V takšnem okolju postane povezava med letalstvom in pehoto neprecenljiva, saj lahko obe zvrsti le z uspešnim prilagajanjem druga drugi dosežeta hitro in učinkovito zmago. Zaradi tega se pojavlja vprašanje, ali bi bilo dobro vsakega poveljnika kopenske enote izuriti za JTAC-a. Toda že kmalu se pojavi težava, saj so treningi predragi in tudi predolgi, da bi to kvalifikacijo pridobil prav vsak poveljnik kopenske enote. Tako se bodo morale vojske še vedno zanašati

na usmerjevalce ognja, ki bodo kot vezni člen med letalstvom in pehoto, skrbeli za nemoteno sodelovanje obeh zvrsti oboroženih sil.

9 Literatura

- 1 Blatt, Nicole I. 2004. *Trust and Influence in the Information Age: Operational Requirements for Network Centric Warfare*. Monterey: Naval Postgraduate School.
- 2 Breclj, Bojan. 2016. *Letalske enote Slovenske vojske v letu 2016*. 25. december. Dostopno prek: <http://sierra5.net/novice-novo/novice/item/2599-letalske-enote-slovenske-vojske-v-letu-2016> (28. avgust 2017).
- 3 Butler, Amy. 2015. *USAF Eyes New Era Of Close Air Support*. 30. marec. Dostopno prek: <http://aviationweek.com/defense/usaf-eyes-new-era-close-air-support> (6. junij 2017).
- 4 Churchill, Jan. 1997. *Hit My Smoke!: Forward Air Controllers in Southeast Asia*. New York: Sunflower University Press.
- 5 Cohn, Marjorie. 2001. *Bombing of Afghanistan Is Illegal and Must Be Stopped*. 6. november. Dostopno prek: <http://jurist.law.pitt.edu/forum/forumnew36.htm> (17. maj 2017).
- 6 Cordesman, Anthony H. 2003. *The Iraq War: Strategy, Tactics, and Military Lessons*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies.
- 7 Donald, David in Daniel J. March. 2004. *A-10 Fighting Warthog: Modern Battlefield Warplanes*. Norwalk: AIRtime.
- 8 Elite UK Forces. 2012. *Forward Air Controllers*. Dostopno prek: <http://www.eliteukforces.info/forward-air-controllers/> (21. maj 2017).
- 9 Elsarelli, Leon. E. 1998. *From Desert Storm to 2025: Close Air Support in the 21st Century*. Dostopno prek: <https://fas.org/man/dod-101/sys/ac/docs/98-086.pdf> (14. maj 2017).
- 10 Ewing Ott, David. 1975. *Vietnam Studies: Field Artillery 1954-1973*. Washington, D.C.: Department of the Army.
- 11 Futrell, Robert F. 1961. *The United States Air Force in Korea 1950-1953*. New York: Duell, Sloan and Pearce.
- 12 Gooderson, Ian. 1998. *Air Power at the Battlefront: Allied Close Air Support in Europe 1943-45 (Studies in Air Power)*. Oxon: Frank Cass Publishers.
- 13 Grahame, Paul in Damien Lewis. 2011. *Fire Strike 7/9*. London: Ebury Publishing.
- 14 Hallion, Richard. 1989. *Strike from the Sky: the History of Battlefield Air Attack, 1911-1945*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.

- 15 JCAS AP MOA. 2005. *Memorandum of Agreement*. Dostopno prek: <https://data.gov.uk/data/contracts-finder-archive/download/1522118/32c590a5-08e0-4cf7-9067-e96cfbcda039> (30. maj 2017).
- 16 Jenkins, Dennis R. 2000. *F/A-18 Hornet: A Navy Success Story*. New York: McGraw-Hill.
- 17 Joint Chiefs of Staff. 2009. *Close Air Support*. Dostopno prek: http://www.bits.de/NRANEU/others/jp-doctrine/jp3_09_3%2809c%29.pdf (31. maj 2017).
- 18 Leone, Dario. 2010. 23 Tanks Destroyed in One Day: The A-10 Warthog in Action. *The Aviationist*, 20. december. Dostopno prek: <https://theaviationist.com/2012/12/20/warthog-in-action/> (15. maj 2017).
- 19 National Museum of the US Air Force. 2014. *Lockheed AC-130A*. Dostopno prek: <https://web.archive.org/web/20141011171113/http://www.nationalmuseum.af.mil/factsheets/factsheet.asp?id=3216> (5. junij 2017).
- 20 Mednarodna vojaška vaja Jadranski udar 2017 se je zaključila. 2017. *Slovenska vojska*. 12. junij. Dostopno prek: <http://www.slovenskavojska.si/odnosi-z-javnostmi/sporocila-za-javnost/novica/nov/mednarodna-vojaska-vaja-jadranski-udar-2017-se-je-zakljucila/> (28. avgust 2017).
- 21 Morales, Carlos J. 2005. *Institutionalizing FAC(A) Doctrine & Training Standards for US Army Rotary Wing Aircraft Pilots*. Quantico: United States Marine Corps Command and Staff College.
- 22 Murphy, Jarrett. 2003. *Text Of Bush Speech*. 1. maj. Dostopno prek: <http://www.cbsnews.com/news/text-of-bush-speech-01-05-2003/> (17. maj 2017).
- 23 Pirnie, Bruce R., Alan Vick in Adam Grissom, ur. 2005. *Beyond close air support: forging a new air-ground partnership*. Santa Monica: RAND Corporation.
- 24 Rowley, Ralph A. 2013. *Close Air Support in Vietnam*. Newtown: Defense Lion Publications.
- 25 Rubin, Alyssa J. 2009. *NATO Chief Promises to Stand by Afghanistan*. *The New York Times*. 22. december. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/2009/12/23/world/asia/23afghan.html> (17. maj 2017).
- 26 Sbrega, John J. 1990. *Southeast Asia*. Case Studies in the Development of Close Air Support. Washington, D.C.: United States Air Force, Office of Air Force History.

- 27 Shand, Michael P. 2008. *JTAC and FAC(A) Training: How History Illustrates the Path to the Future*. Dostopno prek: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a490731.pdf> (1. junij 2017).
- 28 Shaw, Gary P. 1995. *Gulf War Close Air Support: Implications for the Future*. Dostopno prek: <http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1995/SGP.htm> (15. maj 2017).
- 29 SimHQ. 2009. *Close Air Support in the Vietnam War*. Dostopno prek: http://www.simhq.com/_air9/air_275a.html (31. marec 2017).
- 30 Simons, Geoff L. 2004. *Iraq 2003: From Sumer to Post-Saddam*. Gordonsville: Palgrave USA.
- 31 Tonkinson, Jason. 2017. Intervju z avtorjem. Hohenfels, Nemčija, 1. avgust.
- 32 Weckerlein, Julie. 2007. *Controllers call in air strike to disrupt enemy*. 6. julij. Dostopno prek: <http://www.af.mil/News/Article-Display/Article/126351/controllers-call-in-air-strike-to-disrupt-enemy/> (30. maj 2017).

Priloga A: Intervju z USAF MST SGT Jasonom Tonkinsonom

Hohenfels (Nemčija), 01. avgust 2017.

1. Kako poteka selekcijski postopek in trening kandidata, ki želi postati usmerjevalec ognja?

Še preden bodoči kandidat obuje vojaške škornje, pri podpisu pogodbe lahko izbira, kakšno delo želi opravljati v oboroženih silah ZDA. Takrat lahko kandidat izrazi željo, da želi postati TACP, kar sicer še ne pomeni, da postaneš JTAC, saj je JTAC le kvalifikacija, ki jo pridobiš v sklopu nadaljnjih urjenj. Na začetku mora vsak opraviti temeljno vojaško usposabljanje, ki se posveča na psihofizične sposobnosti kandidata. Nato so kandidati napoteni v TECH šolo, kjer je poleg psihofizične pripravljenosti večja pozornost posvečena tudi teoretičnemu šolanju. Ko opravijo tudi s tem šolanjem, jih čaka še JTAC tečaj, ki ga morajo opraviti v Nellis AFB v Nevadi. Nato se s činom poročnika pridružijo enoti, ki jim je dodeljena.

2. Ali se lahko tudi ženske prijavijo na tečaj za usmerjevalca ognja?

Da, vse od januarja 2017, ko smo spremenili doktrino, tako da so vse karijerne poti odprte za oba spola.

3. Ali obstaja možnost, da vojak, ki je že v stalni sestavi, postane usmerjevalec ognja, ali je to možno zgolj na začetku pri vstopu v oborožene sile?

Da, v letalstvu ZDA obstaja nekaj različnih možnosti, kako lahko postanete usmerjevalec ognja tudi po tem, ko ste že nekaj časa zaposleni v oboroženih silah.

Prva možnost je najlažja. Po poteku prve pogodbe, ki po navadi traja od štiri do šest let, dobi posameznik možnost, da ob podpisu naslednje zaprosi za prekvalifikacijo, kar mora letalstvo potem tudi upoštevati. To možnost vsak dobi zgolj enkrat v celotnem obdobju služenja.

Druga možnost je prijava na tečaj. V TACP je namreč vedno velika potreba po kadru, saj nam ga vedno primanjkuje, tako da po navadi na tečaj sprejmemo veliko večino kandidatov, ki se prijavijo.

4. Obstajajo kakšne posebne omejitve za usmerjevalce ognja?

Ne, podobno kot za vse ostale vojake. Vsi kandidati morajo opraviti zdravniški pregled. Edina posebnost je pri usmerjevalcih ognja, ki so dodeljeni padalskim enotam. Ti kandidati morajo namreč opraviti nekoliko strožje zdravniške preglede, kjer se ugotovi, ali je kandidat fizično sposoben opravljati operacije, ki vključujejo skoke s padalom.

5. Kaj pa če je JTAC napoten v specialne sile? Ga čaka kakšen poseben režim urjenja?

Ja, imamo nekaj enot, h katerim ne moraš direktno pristopiti iz JTAC šolanja. Tako moraš najprej imeti bojne izkušnje z ostalimi enotami, preden se sploh lahko odločiš za delo s specialnimi enotami. Najprej boš moral iti skozi testiranja znanja, kjer se izbere najboljše kandidate, ki morajo nato še skozi izjemno zahtevne fizične preizkušnje. Po uspešnem urjenju, bo kandidat prejel ukaz z napotitvijo k specialnim silam, Rangerjem ali h t.i. mešanim enotam, ki so na voljo vsem specialnim silam, ki delujejo v sklopu ameriških oboroženih sil.

6. V Hohenfelsu ne urite zgolj svojih usmerjevalcev ognja ampak tudi usmerjevalce ognja iz ostalih držav zaveznic. Ali obstajajo kakšne prepreke pri urjenju tujcev?

Ne, vse države, ki se s svojimi usmerjevalci ognja udeležujejo urjenj tukaj, so podpisnice JTAC MOA (Memorandum of Agreement), ki je bil predlagan s strani naših in britanskih oboroženih sil. Ta sporazum zavezuje vse članice, da bodo urile svoje usmerjevalce ognja po enakih postopkih kot njene zaveznice, vsi bodo govorili enak jezik, in vsa letalstva bodo priznavala usmerjevalce ognja iz ostalih članic. JTAC-i smo na nek način precedens v oboroženih silah pri mednarodni integraciji, saj smo bili prvi, ki smo imeli takšen sporazum na papirju.

7. Kaj pa glede opreme? Vse zaveznice namreč nimajo enake opreme.

Na tem področju se stanje izboljšuje. Večinoma imamo sedaj vsi enake radijske postaje, najpomembnejše je namreč, da se sploh lahko pogovarjamo med sabo. Kar se tiče digitalne opreme, obstaja malo morje različnih sistemov, zaradi česar se še vedno pojavljajo težave pri komunikaciji med pripadniki iz različnih držav.

8. Letalske sile različnih držav prav tako nimajo enakih letal. Ali se mora usmerjevalec ognja uriti za vsako letalo posebej, preden lahko iz določenega letala usmerja ogenj?

Ne, standardi so povsem enaki za vsa letala. Naučiti se moramo samo različne metode napadov. Ljudje mnogokrat pozabljajo, da zračna podpora ni delo samo enega človeka, ampak vsaj dveh, saj je na drugem koncu še pilot, ki do potankosti pozna svoje letalo. Tako mu mi samo sporočimo kakšen učinek želimo na določeni točki on pa nam nato sporoči na kakšen način lahko to stori.

9. Ali usmerjevalci ognja usmerjajo le ogenj z letal?

Ne, sicer smo najboljše izurjeni v zračni podpori, vendar smo prav tako kvalificirani, da usmerjamo topništvo ali ladijsko obstreljevanje. Prav tako so vojaški usmerjevalci topniškega ognja usposobljeni za usmerjanje zračne podpore. Razlika je le v tem, da mi opravljamo tudi nadzor zračnega prostora nad bojiščem ter s tem skrbimo, da ne pride do letalskih nesreč.

10. Ali so JTAC-i na misijah v FST skupinah skupaj z usmerjevalci topništva?

Ne. Včasih smo delovali tako, vendar smo sedaj prešli na delovanje, kjer smo preprosto napoteni v bataljon, ki nas v določenem trenutku potrebuje. Nekatere JTAC-e dodelimo tudi četam ali celo na raven oddelka, če je po tem potreba. Smo zelo prilagodljivi. FST skupine še vedno uporabljajo marinci, ki ji sicer rečejo ANGLICO¹⁶. Vem, da tudi Nizozemci delujejo tako, njihov FST sestavlja pet mož. Takšen način dela ima določene prednosti, kot tudi slabosti. Takšno moštvo je zelo sinhronizirano, saj skupaj trenirajo in delajo tudi po več let skupaj, vendar niso tako fleksibilni, saj so navajeni delati s točno določeno enoto, opremo itd. Mi smo po drugi strani na voljo vsem, vendar pa nimamo tistih pravih bratskih vezi z enoto, kjer se pojavimo.

11. Koliko avtonomije imajo usmerjevalci ognja?

Na ravni štirih zvezdic vojske in letalstva imamo sporazum. Vse države delujejo drugače, nekatere imajo JTAC-e, ki delajo direktno za vojsko, kot na primer vi v Sloveniji. Vsak rod, ne le letalstvo lahko ima JTAC-e, če si to lahko privošči. Zelo drag je namreč trening, saj je

¹⁶ ANGLICO ali Air Naval Gunfire Liason Company je skupina štirih marincev, ki lahko usmerja letalski ogenj, topništvo in ladijsko obstreljevanje. Skoraj izključno podpirajo enote, ki niso v ameriških marincev.

treba plačati uporabo letala, njegove posadke in orožja, ki ga odvrže. Pri USAF so se že dolgo tega odločili, da bodo prevzeli stroške treninga JTAC-ov, vojska (US Army) pa se je s tem strinjala, ter obljubila podporo, če bo le ta potrebna. Kar se tiče hierarhije, je moj poveljujoči pripadnik USAF, njegov poveljnik je iz USAF itd. US Army pa je t.i. lastnik ozemlja. Torej karkoli se zgodi na določenem področju, imajo zadnjo odločitev pri tem v US Army. Tako da, ko pokličem letalsko podporo, moram vedno pridobiti soglasje US Army poveljnika, ki je pristojen za območje, na katerem bom izvajal letalsko podporo. Tudi zrak nad površjem je v domeni US Army, tako da moram pridobiti njihovo soglasje tudi, če moje letalo zgolj leti skozi njihovo domeno.

12. Prav za vsak napad ali prelet?

To je odvisno od tvojega odnosa s poveljnikom in od situacije. Če na območju ni veliko dogajanja, kot na primer v Afganistanu, kjer prevladujejo posamezni strelski obračuni, bo morda poveljnik želel, da je vključen prav v vsak del zračne podpore.

Če imamo ogromen spopad dveh ali več vojska, bo morda rekel: nimam časa, več kaj počneš, zaupam ti in zato ti dajem avtonomijo do vključno teh stvari. Nivo avtonomije bo torej povsem odvisen od vsake posamezne situacije.

13. Omenili ste, da precej podrobno poznate zgodovino razvoja letalske podpore. Ali je včasih usmerjevalec ognja imel večjo avtonomijo pri usmerjanju ognja ali ne?

Lahko bi rekel, da so več svobode imeli v Vietnamu, saj so takratni RAVEN FAC bili vsi v letalih ter vsi so bili pripadniki specialnih sil. Delovali so v Laosu ter na ostalih območjih, kjer nas takrat (uradno) ni bilo in tam so delovali s precej več pooblastili kot danes. Omeniti je potrebno, da so takrat usmerjevalci ognja delovali drugače, saj niso sodelovali s konvencionalnimi oboroženimi silami. Tako so delovali tudi v Panami in na Granadi, vendar prvi pravi konflikt, kjer so združili moči s konvencionalno vojsko je bila operacija Desert Storm, ki pa ni trajala prav dolgo.

Prvič smo se usmerjevalci ognja res dokazali šele na začetku posredovanja v Afganistanu. Tako smo na začetku imeli soft guys, ki so vedno v uporabi. Nato je prišla konvencionalna vojska, ki se je pomešala s soft forces. Tako sta obe strani pričeli med sabo izmenjevati različne tehnike, kar se je pokazalo za izjemno uspešno, saj so oboji bili izredno učinkoviti pri svojem delu. Vse oziroma večina tehnik kar jih uporabljamo danes, je v bistvu plod te izmenjave v Afganistanu.

14. V zadnjem desetletju je tehnologija močno napredovala, zaradi česar lahko usmerjevalci ognja sedaj uporabite vedno več podatkov v realnem času, obenem pa lahko izredno natančno usmerjate tudi letala na tarče, ki jih ne vidite.

To smo lahko počeli že prej, saj se vedno urimo tudi za primere, ko v našem vidnem polju ne bo ne tarče ne našega letala. Lahko uporabimo tudi opazovalca, ki vidi tarčo, mi njegove podatke nato posredujemo pilotu, ki še vedno lahko učinkovito napade nasprotnika. Informacijska doba je pomagala, saj lahko sedaj vidimo natančno isto sliko, kot jo vidi pilot, ki ga usmerjamo. Ampak še vedno se ne zanašamo izključno na informatiko, saj je pretok podatkov večinoma počasen. Dejstvo zakaj je pretok počasen je tudi njihova količina, saj smo prišli do točke, kjer lahko zberemo nepredstavljivo kapaciteto podatkov. Tehnologija je presegla našo zmožnost uporabe teh podatkov, tako da se še vedno spopadamo s tem. Prišli smo do točke, kjer lahko sam zberem vse podatke, ki jih želim. Vendar, bom moral v tem primeru sam nositi vso potrebno opremo, ki je težka. Torej če bom skupaj s patroljo, ki je peš, ne bom nosil toliko opreme, kot če bi bil v vozilu.

Prav tako so vsi bolj domači pri analognem spopadu, zato še vedno neradi uporabljamo izdatno veliko elektronskih pripomočkov. To je še vedno osnova, ki jo neprestano vadimo. Informatika je zgolj orodje, ki ga lahko uporabimo v našo pomoč.

15. Omenili ste, da predvsem marinci veliko uporabljajo helikoptersko zračno podporo.

To je posledica tega, da imajo marinci v svojih vrstah tudi letalstvo. Tako v veliki večini uporabljajo helikopterske enote za zračno podporo, medtem ko US Army večinoma uporablja svoje helikopterske enote kot navadno oboroženo enoto. Razlika je torej predvsem v načinu implementacije. Kar je tukaj pomembno za usmerjevalce ognja je razumevanje dela različnih rodov oboroženih sil. Torej če bom delal s helikoptersko posadko iz vrst marincev, bodo tako nekoliko bolj vajeni izvajanja zračne podpore, kot helikopterska posadka iz vrst US Army.

16. Bi izpostavili kakšno izrazito prednost zračne podpore s strani helikopterjev, v primerjavi z letalsko zračno podporo.

Helikopterji so v naši neposredni bližini. Ko bomo torej načrtovali določeno misijo, bom lahko na štiri oči govoril s pilotom, s katerim bom nekaj ur kasneje sodeloval pri izvajanju

zračne podpore. Na drugi strani bom misijo načrtoval preko telefonske povezave s pilotom letala, kar predstavlja precejšnjo težavo.

Kar se tiče njihovih zmožnosti – letala lahko nosijo mnogo večjo in raznovrstno oborožitev, kot pa helikopter. Je pa slednji skoraj vedno na voljo, v primeru če je v neposredni bližini oskrbovalna točka, kjer lahko natoči gorivo in pobere dodatno strelivo. Če ti podporo nudi letalo, bo v veliki večini vedno nek časovni okvir, ko boš ostal brez zračne podpore. Četudi je v bližini tanker, kjer lahko med letom dotočijo gorivo, morajo še vedno na letališče ali letalonosilko po novo strelivo.

17. Ko se ozrete na razvoj JTAC-ov, kje menite, da se je njihovo delo najbolj spreminjalo oziroma razlikovalo od dela usmerjevalcev ognja (FAC)?

JTAC-i so bili na začetku mišljeni kot varnostni mehanizem za US Army. Mnogi, ko slišijo za JTAC-e, si predstavljajo zgolj usmerjanje letalskih napadov, njihovo delo na terenu. Ne vedo pa, da v veliki večini naš delovni čas sestoji iz povezovanja US Army z USAF. Na nek način smo kot ambasadorji USAF pri US Army. Čeprav smo specializirani pri usmerjanju bojnih letal, se moramo še vedno spoznati na ostale komponente zračnega prometa. Tako moramo poznati tudi postopke pri letalskem transportu, oskrbovanju sil ali prebivalstva z zraka. Torej vse kar lahko USAF stori za poveljnika bataljona ali brigade, mu moramo mi vedno svetovati pri tem, ter ga seznaniti z vsemi podrobnostmi.

Tako smo na začetku bili vir informacij, kasneje pa so se naše delovne naloge prelevile v podporo na terenu, kjer smo primarno zadolženi za preprečevanje prijateljskega ognja. Sedaj vedno več sodelujemo na ravni bataljona, kjer nekako prevzemamo naloge artileriji, saj postajamo najbolj zaželena podpora v primeru, ko US Army pade v stik s sovražnikom. Obenem se je tudi nivo spoštovanja do JTAC strmo povzpel v času posredovanja v Afganistanu, saj lahko pogledam poveljnikove načrte in mu konkretno svetujem: menim, da bomo zračno podporo potrebovali tukaj, tukaj in tukaj, in sicer v tem primeru lovska letala, tukaj bombnike itd. Ravno tu se najbolj pokaže naša nepogrešljivost na terenu, saj lahko povežemo kopensko in zračno komponento, da s skupnim delom dosežeta svoj cilj.

Po drugi strani so prav tako pomembni JTAC-i, ki delujejo v enotah, manjših od bataljona. Ti imajo vlogo opazovalcev na terenu, prav tako pa je njihova pomembna naloga preprečevanje prijateljskega ognja.

18. Nekje sem prebral, da mora JTAC v svojo evidenco zapisati vsako usmerjanje ognja, ki ga je opravil. V času bojnih operacij mora biti to izredno stresno.

Lahko si zapisuješ, vendar na to ne dajemo poudarka, saj si v času bojev preveč zaposlen z ostalimi stvarmi, da bi nato še vodil evidenco zračne podpore. V obdobju treningov pa ja, imamo celo internetno stran, ki sledi vsem treningov JTAC-ov, ne samo naših, ampak tudi zavezniških JTAC-ov, tako tistih, ki delujejo s konvencionalno vojsko, kot tistih, ki delujejo s specialnimi silami. Verjetno smo ga preplačali, vendar sedaj imamo ta sistem, tako da se lahko, kot edini višji ocenjevalec tukaj v Hohenfelsu, prijavim na to stran, in vidim, kje so se vsi JTAC-i s katerimi se tukaj srečujem urili, ter ali so še vedno ažurni glede svojega dela. Vsak JTAC mora namreč vzdrževati določeno število usmerjanja letalskih napadov, da se ga smatra kot ažurnega JTAC-a. Ko zaključiš s šolanjem, pridobiš svojo kvalifikacijo, ki ti ne poteče. A če želiš iti na misijo kot JTAC, moraš biti ažuren. Če nisi, boš moral s sabo imeti JTAC-a inštruktorja ali vsaj JTAC-a, ki je ažuren. Njuna naloga je, da bosta bdela nad tvojim delom ter skrbela za varnost.